Socijalna, ekonomska i teritorijalna kohezija u Europskoj Uniji s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku

Pavlinović, Helena

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:444601

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

EKONOMSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U SPLITU

ZAVRŠNI RAD

Socijalna, ekonomska i teritorijalna kohezija u Europskoj Uniji s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku

Mentor: *Studentica:*

doc.dr.sc. Vinko muštra Helena Pavlinović

Split, Rujan, 2016.

1 UVOD 3
2 TEORIJSKE ODREDNICE FENOMENA KOHEZIJE 4
2.1 Socijalna i ekonomska kohezija 5
2.1.1 Europska konvencija o ljudskim pravima i Europska socijalna povelja 6
2.1.2 Važnost koncepta socijalne i ekonomske kohezije danas 7
2.2 Teritorijalna kohezija 7
2.2.1 Teritorijalna agenda 8
2.2.2 Teritorijalna suradnja 8
3 EMPIRIJSKA ANALIZA KOHEZIJE U EUROSPKOJ UNIJI I OSVRT NA REPUBLIKU HRVATSKU 10
3.1 Analiza socijalne i ekonomske kohezije u Europskoj uniji 10
3.1.1 Javno ulaganje i kriza 11
3.1.2 Siromaštvo i socijalna isključenost 13
3.1.3 Tercijarno obrazovano stanovništvo 13
3.1.4 Stope nezaposlenosti 14
3.2 Analiza teritoriajlne kohezije u Europskoj uniji 15
3.2.1 Klasifikacija NUTS 16
3.2.2 Gradska i ruralna područja Europske unije 17
3.2.3 Klimatske promjene i stanje okoliša 21
3.2.4 Indeks regionalne konkurentnosti u EU 23
3.3 Stanje u Republici Hrvatskoj 25
3.3.1 Demografski pokazatelji 26
3.3.2 Gospodarski aspekti razine kohezije u RH 26
3.3.3 Teritorijalni aspekti razine kohezije u RH 29
4 ZAKLJUČAK 33
SAŽETAK 34
SUMMARY 34
LITERATURA 35

1 UVOD

Kohezija je nedovoljno istražen te suviše kompleksan fenomen koji se reflektira na gospodarsku aktivnost kroz različite kanale utjecaja. Ujedno ostavlja i prostor različitim tumačenjima strukture promatranog fenomena, kao i njenog utjecaja na gospodarski razvoj. Stoga je cilj ovog rada istražiti sve važnije aspekte socijalne, ekonomske i teritorijalne kohezije u Europskoj Uniji te pružiti poseban osvrt na stanje u Republici Hrvatskoj.

Struktura rada sastoji se od četiri glavna poglavlja. U prvom poglavlju ukratko je definiran problem istraživanja, izneseni su ciljevi rada te je ukratko opisan sadržaj, kao i struktura rada. Drugo poglavlje predstavlja teorijske odrednice kohezije koje su pojedinačno opisane, kako bi se pobliže shvatilo značenje osnovnih pojmova. U trećem dijelu pomno je izrađena empirijska analiza kohezije u Europskoj Uniji za svaku od odrednica te posebno istaknuta analiza kohezije u Republici Hrvatskoj. Kod analize socijalne i ekonomske kohezije prikazano je u kojoj mjeri je gospodarska kriza utjecala na javna ulaganja, siromaštvo, socijalnu isključenost i nezaposlenost te na koji način su sredstva iz Europske unije usmjerena na ublažavanje posljedica krize. Razina teritorijalne kohezije je pobliže objašnjena kroz analizu gradskih i ruralnih područja, najudaljenijih regija, klimatskih promjena te konkurentnosti. Stanje u RH prikazano je kroz demografska obilježja, gospodarske i teritorijalne aspekte te glavne prioritete ulaganja, kao i dosadašnje ostvarene rezultate.

U posljednjem dijelu doneseni su zaključci o razini kohezije, kako u Europskoj Uniji, tako i u Republici Hrvatskoj. Također su izneseni zaključci o kvaliteti sveukupnih planova i načinu njihovog provođenja.

2 TEORIJSKE ODREDNICE FENOMENA KOHEZIJE

Pojam kohezija, u ekonomskom smislu, upotrebljava se kao izraz za pokušaj smanjenja ekonomskih i socijalnih različitosti između bogatih i siromašnih regija. Mayes (1995) ističe kako bi kohezija mogla biti politička tolerantnost razine ekonomske i socijalne različitosti koja postoji ili se očekuje u Europskoj uniji. Nepostojanje, odnosno vrlo niska razina kohezije ne mora nužno biti rezultat nesposobnosti Europske unije da obavlja svoju dužnost, već se to više može pripisati stalnim proširenjima unije. Upravo iz tog razloga nastaje niz mjera i politika koje provodi Europska unija kako bi postigla sve ciljeve socijalne, ekonomske, kao i teritorijalne kohezije.

Kohezijska politika je investicijska politika Europske unije kojom se promiče i podržava ravnomjeran razvoj država članica, kao i njihovih regija. Također se smatra sinonimom za regionalnu politiku. Prvenstveno podupire nastajanje radnih mjesta, konkurentnost, gospodarski rast, unaprijeđenje kvalitete života te održivi razvoj. Kohezijska politika je ujedno i iskaz solidarnosti Europske unije s manje razvijenim državama i regijama. To je politika koja usmjerava sredstva prema područjima odnosno sektorima gdje su najpotrebnija (Savić, et al. 2015).

Europska Unija radi na jačanju svoje gospodarske, socijalne i teritorijalne kohezije kako bi se promicao sveobuhvatan i skladan razvoj. Najviše se teži upravo smanjenju razlika u stupnju razvoja pojedinih regija što zauzima znatan udio aktivnosti i proračuna Europske Unije. Posebna pozornost se pridaje ruralnim područjima te područjima koja su zahvaćena industrijskom tranzicijom. Također su uključene i regije koje su izložene ozbiljnim i trajnim prirodnim i demografskim poteškoćama kao što su najsjevernije regije s vrlo niskom gustoćom naseljenosti te otočne, granične i planinske regije (Struna, 2011). Cilj kohezijske politike prije svega je smanjivanje znatnih ekonomskih, socijalnih i teritorijalnih razlika koje su nastale unutar Europske unije. Zanemarivanje tih različitosti značilo bi i zanemarivanje temeljnih oslonaca EU, uključujući zajedničko tržište te jedinstvenu europsku valutu.

Glavni ciljevi kohezijske politike su postizanje ujednačenog razvoja i gospodarskog rasta, regionalne konkurentnosti i zapošljavanja te prekogranične suradnje između europskih regija, kao i zemalja članica, a sve u svrhu ekonomske, socijalne i teritorijalne kohezije. Europska Unija potiče ostvarivanje tih ciljeva kroz koordinaciju i provedbu gospodarskih politika te korištenje strukturnih fondova: Europski fond za regionalni razvoj (EFRR), Europski socijalni fond (ESF) i Kohezijski fond.

Kohezijska politika Eurpske Unije u novom proračunskom razdoblju 2014. – 2020. ima u planu ostvariti sve ciljeve navedene u strategiji Europa 2020 koja je usmjerena na poticanje pametnog, održivog i uključivog rasta, a to su:

- Istraživanje i inovacije informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ICT)
- Obrazovanje i zapošljavanje
- Prilagodba klimatskim promjenama i rizicima prevencije i upravljanja
- Zaštita okoliša i učinkovitost resursa
- Socijalna uključenost i borba protiv siromaštva

Važno je naglasiti da kohezijska politika nije nadomjestak regionalnoj politici koju imaju države članice Europske Unije, već je ona njihova dopuna. To je vrlo bitno područje koje, uz politiku konkurentnosti, pridonosi građenju i produbljivanju unutarnjeg europskog tržišta (Hooghe, 1996.) Drugim riječima, sredstva iz strukturnih fondova su dodatna sredstva, a ne nadomjestak za nacionalna sredstva namijenjena regionalnoj politici. Gledajući s financijskog stajališta, kohezijska politika je sustav dodatnih novčanih sredstava koje bogatije države članice Europske Unije daju manje razvijenim državama.

2.1 Socijalna i ekonomska kohezija

Socijalna i ekonomska kohezija može se definirati kao sposobnost društva da svim svojim članovima osigura priliku za postizanje dobrobiti te na taj način svede nejednakost na najmanju moguću razinu. Socijalna kohezija je ujedno i dinamički proces te osnovni uvjet za socijalnu pravdu, demokratsku sigurnost i održivi razvoj. Nova strategija socijalne kohezije je ključni način da se osigura sudjelovanje i suradnja svih članova društva u demokratskom i održivom razvojnom procesu (Vijeće ministara, 2010). Nažalost, sva društva se suočavaju sa sukobima koji su izazvani nejednakostima u raspodjeli bogatstva, kulturnoj raznolikosti te raznim načinima na koje uvjeti okoliša utječu na život ljudi.

Jedno od najutjecajnijih tumačenja socijalne kohezije bazira se na predanosti jedinstvenoj zajednici te dijeljenju vrijednosti. U tom kontekstu značenje socijalne kohezije je vrlo blisko ideji društvene solidarnosti gdje pojedinci, kao i skupine smatraju da ih s drugima veže zajednički cilj, što jača osjećaj pripadnosti određenoj zajednici. S druge strane, postoji tumačenje koje naglašava aktivno i cjelovito sudjelovanje, posebno kada se radi o ekomoskom životu. Ističe se uloga tržišta, kao i važnost ekomoske uključenosti. Jedan od najznačajnijih ciljeva je svakoj osobi dati priliku da sudjeluje u ekonomskom životu, posebice kada je riječ o zapošljavanju. Međutim, na tržištu rada postoje razni postupci i prakse koje imaju za cilj marginalizaciju osoba, što predstavlja prijetnju socijalnoj koheziji. Također, naglašava se koncentracija moći zbog viđenja da društva nastaju sukobom, kao i zbog tržiša koja će nejednako raspodijeliti resurse ukoliko vlast ne bude provodila organizirano i pozitivno djelovanje. Stoga je socijalnoj koheziji s jedne strane potrebno usmjerenje na one najugroženije, dok je s druge strane potrebno stvaranje institucija koje će posredovati između sektora stanovništva različitih interesa i ambicija. Važno je istaknuti i kulturne čimbenike, obzirom da socijalna kohezija zahtijeva toleranciju i poštivanje različitih kultura i običaja. Naime, ljudi žele da se njihova uvjerenja i kultura cijene, posebno ako su drugačija od drugih. Stoga se kohezija dovodi u opasnost ukoliko se sa različitim identitetima ne postupa na način koji bi tolerirao različitost (Anonymous, 2008.).

Europska Unija već dugo koristi socijalnu koheziju kao referentni okvir za Strukturne fondove i druge strategije, a sve s ciljem osiguravanja ekonomske i socijalne kohezije na svom teritoriju. Obzirom da je jedan od ciljeva Europske Unije promicati skladan razvoj te jačati ekonomsku i socijalnu koheziju, na način da se smanje razvojne nejednakosti između različitih regija, države članice su obaviještene da bi trebale to imati na umu tijekom provođenja i koordiniranja svojih gospodarskih strategija. Lisabonska strategija, koja je

pokrenuta 2000. godine naglašava važnost socijalne kohezije kao temelj za konkurentnu ekonomiju koja se bazira na znanju i zapošljavanju. Kao središnji koncept odabrana je socijalna isključenost na razini zemalja članica Europske Unije. Ona se može definirati kao proces kojim su određeni pojedinci gurnuti na sam rub društva i spriječeni da potpuno sudjeluju u društvu, bilo zbog siromaštva i nedostatka osnovnih znanja i mogućnosti ili kao rezultat diskriminacije (Šućur, 2004). Takve pojave pojedince ili određene skupine stanovništva udaljavaju od mogućnosti za zapošljavanje, ostvarivanje prihoda ili mogućnosti obrazovanja, kao i od društvenih mreža te aktivnosti u zajednici. Stoga se Europska unija posebnu pozornost pridaje sektorima društva koji nisu aktivni, pomažući im da postanu dio radne snage te da sami sebe podržavaju u borbi protiv socijalne isključenosti.

2.1.1 Europska konvencija o ljudskim pravima i Europska socijalna povelja

Cijeli niz građanskih, političkih, socijalnih i ekonomskih prava zaštićen je pomoću dva instrumenta Vijeća Europe: Europska konvencija o ljudskim pravima te Europska socijalna povelja. Europska socijalna povelja sastoji se od 19 članaka koji se bave pitanjima zaposlenosti, tržišta rada, industrijskih odnosa, obrazovanja, stanovanja, socijalne sigurnosti te zdravstva. Na snagu je stupila i Revidirana Europska socijalna povelja koja ističe nediskriminaciju kao najvažnije načelo u vidu rase, spola, vjeroispovijesti, političkih stavova ili nacionalnog podrijetla. Uz pravo vezano za zapošljavanje, Revidirana Europska socijalna povelja uključila je i pravo na zaštitu od siromaštva te socijalne isključenosti, kao i pravo na dostojno stanovanje po razumnoj cijeni.

Vijeće Europe također njeguje socijalnu koheziju i putem međuvladinih programa. Najrelevantniji strateški dokument je Revidirana strategija socijalne kohezije[1], koja se usmjerava prema izgradnji socijalne kohezije kao temelja ljudskih prava. Strategija uzima u obzir da su za osiguranje socijalne kohezije potrebni i mnogi strateški postupci koji će utjecati na gospodarski rast, opće blagostanje te održivi razvoj. Posebno se naglašavaju područja poput socijalne zaštite i službe, zapošljavanja i stanovanja te je istaknuta i potreba za integracijom socijalne dimenzije u ekonomski život, s naglaskom da održivi gospodarski razvoj ovisi o održivom socijalnom razvoju i održivom okolišu. Prema tome, socijalna kohezija je nešto čemu treba aktivno težiti. Posebna pažnja posvećena je skupinama koje su na rubnoj granici osjetljivosti. U tom kontekstu najviše su izraženi djeca, mladi, obitelji koje su u teškim životnim neprilikama, doseljenici i etničke manjine, osobe s invaliditetom te starije osobe. Uzimajući u obzir pristup uključenosti, Revidirana strategija koristi aktivnu reintegraciju građana te osjetljivih skupina. Takav pristup ne zahtijeva odricanje od različitosti. Upravo te različitosti predstavljaju važan čimbenik u postupku određivanja pojedinačnih prava u javnoj domeni.

[1] Više informacija o Revidiranoj strategiji socijalne kohezije Vijeća Europe dostupno na: file:///C:/Users/Helena/Downloads/OJS_file%20(1).pdf

2.1.2 Važnost koncepta socijalne i ekonomske kohezije danas

U današnjim okolnostima vidljivo je da s jedne strane postoji potreba, dok s druge strane postoje mogućnosti za usmjeravanje društvenih aktivnosti u drugom smjeru. Međutim, prisutne su razne prepreke koje otežavaju ispunjavanje socijalne i ekonomske kohezije, poput visoke koncentracije ekonomskih aktivnosti i populacije u centralnim metropolskim regijama, regionalnih razlika u razini BDP-a i zaposlenosti, ograničene dostupnosti određenih usluga u nekim regijama i gradovima te socio-ekonomski problemi u zabačenim i izoliranim područjima. Sukladno tome postoje četiri glavna smjera aktivnosti za postizanje kohezije koji ujedno predstavljaju i prioritetne ciljeve kohezije u Europi za 21. stoljeće, a to su: Ulaganje u socijalna prava, izgradnja društva zajedničkih i socijalnih odgovornosti, osnaživanje demokratskog donošenja odluka te reagiranje na demografske promjene i multikulturalizam izgradnjom vjere u zajedničku i sigurnu budućnost za sve.

Činjenice govore da je socijalna kohezija strateški koncept Vijeća Europe kojem je prioritet ostvariti temeljne ciljeve u pogledu ljudskih prava, demokracije i vladavine prava. Stoga bi promicanje socijalne kohezije trebala biti jedna od najvažnijih aktivnosti Vijeća Europe. Međutim, da bi se postigao značajniji napredak, aktivnosti se moraju dosljedno usmjeriti na gore navedena glavna područja.

2.2 Teritorijalna kohezija

Sav rad koji se odnosi na socijalnu koheziju skreće pozornost na postojanje regija i lokaliteta koji su u nepovoljnom položaju. Najčešći faktori koji dovode do takvog položaja su infrastrukturni. Primjerice, loše pružanje usluga, komunalija i drugih pogodnosti te manjak radnih mjesta dovodi do ekološke i socijalne degradacije. Veliki naglasak se stavlja na lokalnu razinu, te upravo nedostatak kapitalnog ulaganja pridonosi ugroženosti. Sukladno tome, ugovorom iz Lisabona i novom strategijom na visokoj razini – Europa 2020, predstavljena je i treća dimenzija; teritorijalna kohezija.

Politike koje osiguravaju teritorijalnu koheziju pridaju važnost smanjenju različitosti te povećanju konkurentnosti. Teritorijalna kohezija nadopunjuje, odnosno potkrepljuje ekonomsku i socijalnu koheziju. Glavne odrednice politike teritorijalne kohezije su poštivanje teritorijalne raznolikosti, razvoj teritorijalnog potencijala te teritorijalna konkurentnost. Također je važan i teritorijalni identitet kao i osjećaj pripadnosti određenim mjestima (Komisija europskih zajednica, 2008).

2007. godine u Leipzigu je održan sastanak ministara regionalnog razvoja na kojem su predloženi novi prostorni ciljevi kao što su koherentne prostorne strukture koje podupiru učinkovito funkcioniranje i veću konkurentnost teritorija, bolje povezane i koordinirane fizičke infrastrukture te prostorna integracija različitih sektorskih politika. Osim toga, utvrđena su tri dijela teritorijalne kohezije: Teritorijalna kvaliteta (usporedivi životni standardi i pristup uslugama i informacijama), učinkovitost (učinkovitost resursa, konkurentnost i pristup) te identitet (lokalni kapital, zajednička vizija, konkurentske prednosti).

Novi prostorni odnosno fizički aspekti koje teritorijalna kohezija dodaje socijalnoj i ekonomskoj koheziji na određenom teritoriju su (Vogelij, 2008):

1. Potpunost sektorskih sustava unutar teritorija
2. Optimalne interakcije između sektorskih sustava
3. Sinergijsko uklapanje urbanih i infrastrukturnih obrazaca u prirodni i kulturni okoliš teritorija
4. Položaj smještaja teritorija u funkcionalnim i virtualnim mrežama oko teritorija
5. Uravnotežena pristupačnost u odnosu na prometne koridore i velegradske regije te na atraktivne krajolike i prirodna područja.

2.2.1 Teritorijalna agenda

U osiguravanju teritorijalne kohezije upravljanje igra važnu ulogu. Neke države članice, pozivajući se na *Teritorijalu agendu*[2], definirale su teritorijalnu koheziju kao trajan i kooperativan proces koji obuhvaća razne nositelje interesa koji su uključeni u teritorijalni razvoj.

Teritorijalna agenda je novi krovni dokument Europske Unije iz područja prostornog planiranja. Dogovorena je na neformalnom sastanku ministara nadležnih za prostorno planiranje i teritorijalni razvoj, a sastoji se od određenih zadataka, ciljeva te osnovnih aktivnosti za njeno ostvarivanje. Glavni zadaci prostornog razvoja EU definirani u Teritorijalnoj agendi su: jačanje teritorijalne kohezije i jačanje regionalnog identiteta te bolje korištenje prostorne raznolikosti. Postoji pet glavnih ciljeva odnosno teritorijalnih prioriteta za razvoj Europske Unije:

1. Promicanje policentričnog i ujednačenog teritorijalnog razvoja
2. Poticanje integriranog razvoja u gradovima, ruralnim i specifičnim regijama
3. Teritorijalna integracija u prekograničnim i transnacionalnim funkcionalnim regijama
4. Osiguravanje globalne konkurentnosti regija temeljene na snažnim lokalnim gospodarstvima
5. Unaprijeđenje teritorijalne povezanosti za pojedince, zajednice te poduzeća

2.2.2 Teritorijalna suradnja

Ključnim instrumentom teritorijalne kohezije također se smatra i *Teritorijalna suradnja* te općenito umrežavanje. Suradnja je ključ stvaranja zajedničkog europskog prostora i integracije te ima jasnu dodanu vrijednost; pomaže osigurati da granice ne budu barijere, rješava zajedničke probleme, olakšava razmjenu ideja i sredstava te potiče strateško djelovanje za postizanje zajedničkih ciljeva. Također nastaju i Europske grupacije za teritorijalnu suradnju (EGTS) koje su uspostavljene za lakšu prekograničnu, transnacionalnu i međuregionalnu suradnju država članica. One omogućavaju lakšu provedbu zajedničkih projekata, razmjenu iskustava te bolju koordinaciju prostornog planiranja. Do danas je

[2] Više informacija o teritorijalnoj agendi: http://www.nweurope.eu/media/1216/territorial_agenda_2020.pdf

ustanovljeno 46 europskih grupacija za teritorijalnu suradnju u 18 država članica Europske unije te njihov broj i dalje raste (Europski parlament, 2016).

Kao presudni elementi teritorijalne kohezije također su spomenuti i teritorijalni aspekti sektorskih politika kao i njihova koordinacija. Politike država članica koje se najviše odnose na teritorij bave se prijevozom, telekomunikacijama, održivim razvojem te okolišom. Većina država članica najveću pažnju u kontekstu kohezijske politike pridaju upravo teritorijalnim aspektima u sektorskim politikama i boljoj koordinaciji između njih. U nekim slučajevima, sektorske i regioalne mjere međusobno se nadopunjuju i koordinirane su u programima rasta. Prema tome, policentrični teritorijalni razvoj također se ubraja među važnije elemente teritorijalne kohezije.

3 EMPIRIJSKA ANALIZA KOHEZIJE U EUROSPKOJ UNIJI I OSVRT NA REPUBLIKU HRVATSKU

Empirijska analiza gospodarske, socijalne i ekonomske kohezije u Europskoj uniji je provedena na temelju izvještaja koji se redovito objavljuju na službenim web stranicama Europske Unije. Najveći broj izvještaja prikupljen je od strane Eurostata. To je statistički ured Europskih zajednica koji prikuplja i objavljuje statističke podatke iz država članica, država izvan Europske unije te od međunarodnih organizacija, a sve u svrhu informiranja institucija Unije te kako bi se omogućilo praćenje učinaka politika Zajednice. Osiguravajući slobodan pristup podacima, Eurostat je u suradnji s državnim statističkim zavodima osnovao mrežu nacionalnih centara pod nazivom „European Statistical Data Support“ kao pomoć internetskim korisnicima pri korištenju statističkim informacijama. Od 2007. godine tu uslugu pruža i naš Državni zavod za statistiku gdje je prikupljena većina informacija vezana uz koheziju u Republici Hrvatskoj.

Šesto, ujedno i posljednje izvješće Europske komisije objavljeno je na početku novog sedmogodišnjeg razdoblja kada se situacija u Europi drastično promijenila u odnosu na prethodno razdoblje koje je obilježeno neprekidnim gospodarskim rastom. Dolaskom krize 2008. godine javni dug se povećao, prihod smanjio, a siromaštvo i socijalna isključenost su postajali sve raširenij. Uzimajući u obzir navedene činjenice, na osnovu šestog izvještaja Europske komisije o koheziji u ovom poglavlju je praktično prikazano na koji način se mjeri socijalna, ekonomska i teritorijalna kohezija u EU, koji su pokazatelji te vrijednosti i rezultati koji su postignuti provođem kohezijske politike. Detaljno je objašnjeno kako se prate glavni pokazatelji kohezije po regijama te kolike su zapravo razlike između pojedinih regija unutar Europske unije. Također je vidljivo i koliki se još put nalazi pred državama članicama do 2020 godine kada su postavljeni novi ciljevi kohezije.

3.1 Analiza socijalne i ekonomske kohezije u Europskoj uniji

Socijalna kohezija suočava se s pet glavnih izazova (Vijeće Europe, 2007):

- Globalizacija; koja nudi prilike za ekonomski razvoj, ali zahtijeva uspostavu socijalne politike koja bi zaštitila pojedince te istovremeno pridonijela fleksibilnosti na tržištu rada
- Demografske promjene; u vidu promjena dobne, i generacijske slike stanovništva, što remeti postojeće odnose ravnoteže
- Migracije i kulturne raznolikosti; koje predstavljaju dvostruki izazov, s jedne strane integraciju migranata, a s druge traženje zajedničkih vrijednosti kojima bi svi mogli biti predani
- Političke promjene; koje su posljedica pada povjerenja u politički sustav
- Ekonomske i društvene promjene; koje ugrožavaju pristup financijskim, kao i ostalim resursima, uključujući zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje

Iako ne postoji jedinstveno mjerilo za koheziju, koristi se mnogo različitih pokazatelja koji pokušavaju razjasniti sliku o razini kohezije u Europskoj uniji. Primjerice, demografski pokazatelji odnose se na kombinacije podataka dobivenih statistikom rođenih i umrlih, kao i procijenjenim brojem stanovnika. Koriste se za analizu prirodnog kretanja stanovništva, a najčešći demografski pokazatelji su stopa nataliteta, fertiliteta i mortaliteta, kao i očekivano trajanje života (wikipedia, 2014).

Glavni pokazatelji gospodarskog stanja su BDP, stopa zaposlenosti ili nezaposlenosti, stopa tercijarno obrazovanog stanovništva te javne investicije. Bruto domaći proizvod je najvažniji makroekonomski pokazatelj, odnosno mjerilo gospodarske aktivnosti neke zemlje u godini dana. Njime se iskazuje vrijednost ukupne proizvodnje unutar granica promatrane države, dok se BDP per capita izračunava tako da se ukupni BDP podijeli s brojem stanovnika određene zemlje (Sarić, n.d.). Invesiticije predstavljaju drugu po veličini komponentu društvenog proizvoda, stoga su također važan pokazatelj ekonomske kohezije. Ujedno su i najteže objašnjiva, kao i teško predvidiva komponenta BDP-a. Prema Schumpeteru (n.d.), investicije predstavljaju kombinaciju velikog broja pozitivnih i negativnih investicija. Kod javih investicija odluku o investiranju donose odgovarajući državni organi, primjerice, investiranje u javna dobra kao što su prometna infrastruktura, energetski objekti, vojna indrustrija i sl. Javne investicije mogu pozitivno utjecati na gospodarsku aktivnost te na taj način povećati prihode zemlje (Ibreljić, n.d.).

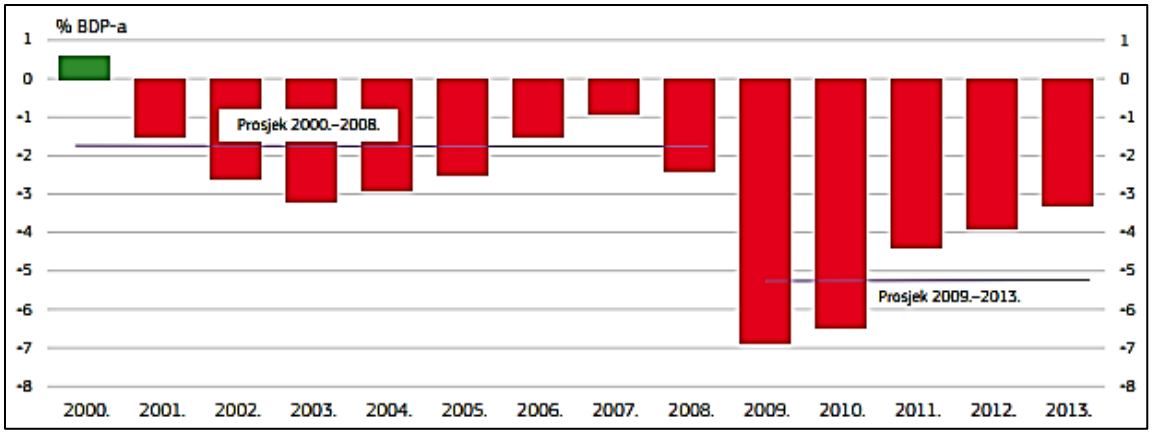
Nadalje, stopa nezaposlenosti pokazuje omjer broja nezaposlenih i ukupno raspoloživih resursa radne snage izražen kao postotak. Zbog svoje jasnoće i jednostavnosti je najčešće korištena mjera koja oslikava stanje gospodarstva, uspješnost gospodarske politike te predstavlja mjerilo težine socijalnih teškoća i razlika u društvu (Mrnjavac, 1996).

Kada je riječ o socijalnoj isključenosti kao pokazatelju socijalne kohezije, zemlje EU se uglavnom naslanjaju na anglosaksonsku tradiciju istraživanja siromaštva koja naglašava utjecaj raspodjele financijskih dobara te francusku tradiciju koja ističe utjecaj društvenih veza i odnosa. Distribucijski aspekti uključuju: dohodak, osnovne elemente životnog standarda, tržište rada, obrazovanje, stambene uvjete i zdravlje, dok relacijski aspekti podrazumijevaju socijalne veze, sudjelovanje u političkom životu te obiteljski život (Bejaković, n.d.).

3.1.1 Javno ulaganje i kriza

Investicijski projekti su jedan od važnijih instrumenata pomoću kojih je moguće realizirati definirane ciljeve razvojne politike neke zemlje, pa evaluacija tih projekata treba proizlaziti iz državnih ciljeva te održavati njihovu međuovisnost. Projekti u javnom sektoru isto tako mogu i biti neprofitni, u smislu da ne donose dobitt. Investira se kako bi se riješili određeni politički, društveni i drugi problemi s ciljem da se postigne ekonomska kohezija. Na taj način, u Europskoj uniji se nakon dolaska financijske i gospodarske krize, stanje javnih financija uvelike pogoršalo, što je uzrokovalo i povećanje vladinih deficita (Slika 3.1). U razdoblju od 2000. do 2008. bilanca javnog sektora je fluktuirala oko prosječnog deficita od 1,9% BDP-a, gdje je najveći suficit bio 2000. godine u iznosu od 0,6% BDP-a, te najveći deficit 2003. od 3,2%. Od 2008. prosječni deficit je počeo snažno rasti da bi 2009. dosegao čak 6,9% BDP-a. Do 2013. godine se malo stabilizirao te zadržao na 3,3%.

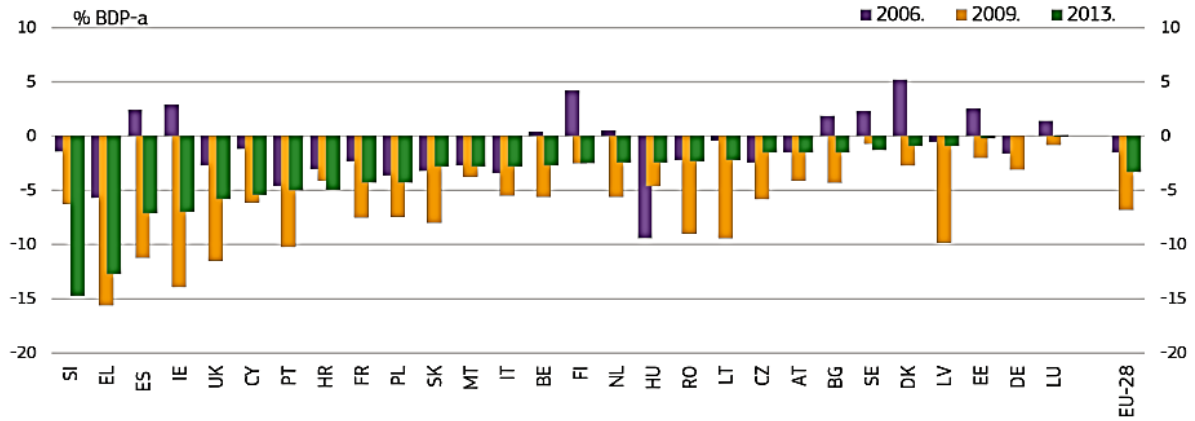
Slika 3.1 Financijski saldo opće države, prosjek 2000. – 2013.

Izvor: Eurostat

Isti model vidljiv je u većini država članica iako među njima postoje znatne razlike u stupnju promjena. Pogoršanje stanja javnih ulaganja u nekim državama je bilo dosta ozbiljnije u odnosu na druge (Slika 3.2). U španjolskoj i Irskoj, suficit od 2-3% iz 2006. godine pretvoren je u deficit od 11-14% 2009. U Grčkoj i Latviji također je došlo do znatnog povećanja deficita, dok je u Luksemburgu i Švedskoj zabilježena nešto manja promjena bilance. 2013. godine deficit je bio najveći u Sloveniji i Grčkoj, zatim u Španjolskoj pa Irskoj, dok je Luksemburg imao suficit od 0,1%, a Njemačka je bila u ravnoteži (0%). Veliko povećanje javnog deficita 2009. uglavnom je uzrokovano znatnim padom prihoda vlade zbog financijske krize i globalne recesije.

Slika 3.2 Financijski saldo opće države, 2006., 2009. i 2013.

Izvor: Eurostat

3.1.2 Siromaštvo i socijalna isključenost

U ostvarivanju koncepta socijalne isključenosti u mjerljiv instrument, EU je 2001. godine prihvatila prvi skup pokazatelja za praćenje socijalne isključenosti, poznatih kao leakenski pokazatelji. Riječ je o 18 statističkih pokazatelja koji pokrivaju 4 dimenzije socijalne isključenosti: financijsko siromaštvo, zaposlenost, zdravlje i obrazovanje. Postoji iznimno mnogo pokazatelja kojima se mjeri siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost, a najčešće se koristi *Apsolutno siromaštvo,* koje pokazuje postotak stanovništva koji živi ispod određenog iznosa raspoloživog dohotka. Taj iznos označava granicu siromaštva. *Apsolutna granica siromaštva* pokazuje minimalni životni standard, koji se najčešće temelji na košarici prehrambenih proizvoda uvećanu za troškove stanovanje i odjeće, dok *Relativna granica siromaštva* utvrđuje siromaštvo u odnosu na nacionalni životni standard, jer se ljudi također mogu smatrati siromašnima ukoliko je njihov životni standard znatno niži u odnosu na standard drugih osoba u promatranom području (Bejaković, 2003).

2006. godine, Odbor za socijalnu zaštitu je prihvatio niz zajedničkih pokazatelja za procese socijalne zaštite politike uključivanja. Sastoji se od ukupno 14 pokazatelja koji su namijenjeni za mjerenje svih ciljeva vezanih uz socijalnu koheziju. Uzroci socijalne isključenosti često su povezani s nedovoljnom zapošljivosti, niskom obrazovnom razinom, ograničenim mogućnostima zapošljavanja te zastarjelim znanjima i sposobnostima (Bejaković, 2003).

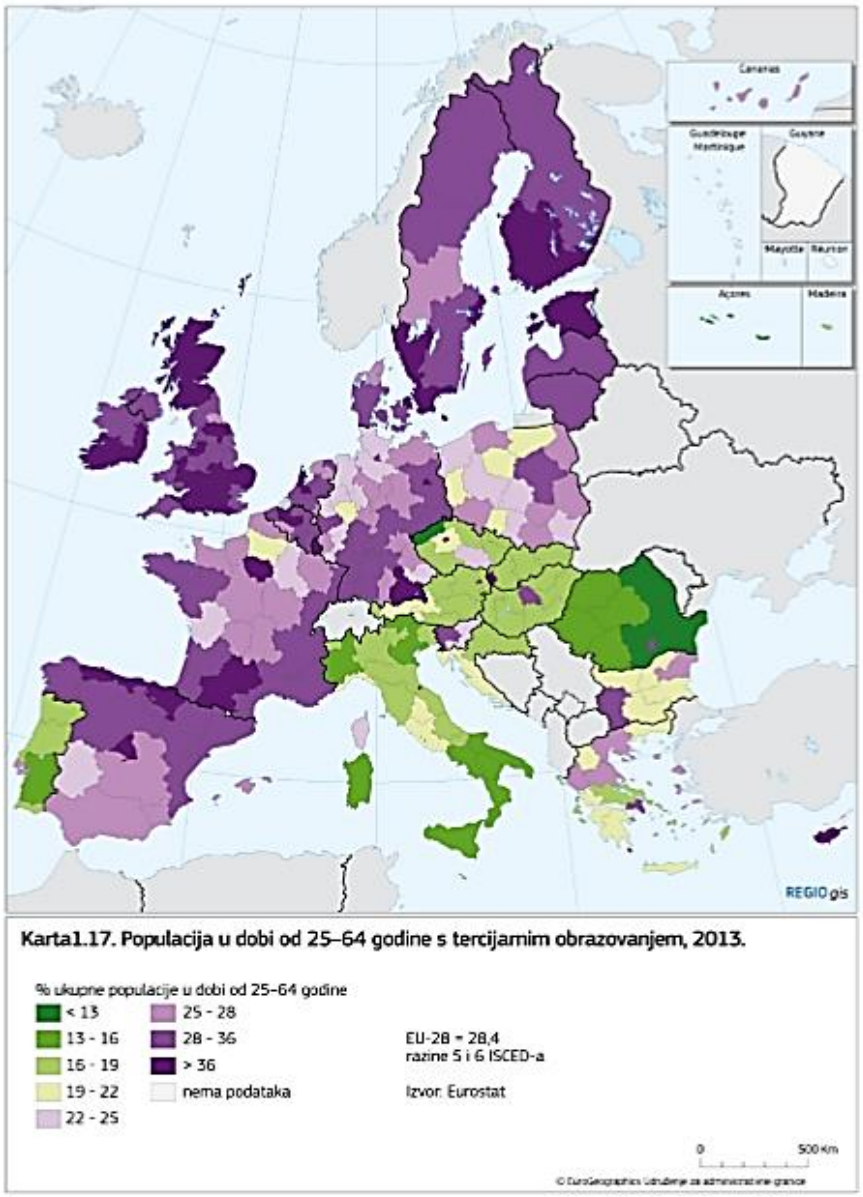
Zbog navedenih uzroka, siromaštvo i socijalna isključenost koncentrirani su u različitim područjima diljem Europske Unije. Primjerice, u slabije razvijenim državama veći su u ruralnim područjima, dok je u razvijenijim državama slučaj obrnut. Ipak, kriza je povećala siromaštvo i isključenost u dvije trećine država članica od 2008. godine. Trenutno je oko 9 milijuna ljudi izloženo riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, a povećanje tog rizika je najviše izraženo u zemljama poput Grčke, Španjolske, Italije i Ujedinjenog Kraljevstva. Sukladno tome, velik dio financijskih sredstava dodjeljenih kohezijskoj politici koristi se u svrhu obuke i obrazovanja, aktivne politike tržišta rada te borbe protiv siromaštva i isključenosti ugroženih skupina.

3.1.3 Tercijarno obrazovano stanovništvo

Europska unija postavila je određene ciljeve u vidu tercijarnog obrazovanja, kako bi se u što većoj mjeri postiglo jačanje socijalne kohezije kroz usvajanje zajedničkih vrijednosti, kao i smanjenje socijalne isključenosti na način da se djeca svih socijalnih grupa nastoje što duže zadržati u obrazovnom sustavu. Dobro obrazovana radna snaga ključ je uspješnog rasta. Postoji snažna povezanost između postizanja određenog stupnja obrazovanja radne snage nekog područja i srednje vrijednosti zarade promatranog područja. Pored toga, postizanje relativno visokog stupnja obrazovanja upućuje na manji rizik od nezaposlenosti. Ipak, udio osoba u dobi od 25 do 64 godine s visokim stupnjem obrazovanja znatno varira kroz regije (Karta 3.1). U samo 10% regija u 2013. udio je bio preko 40% pri čemu London i Helsinki imaju najveće brojke. U većini slučajeva, regije glavnih gradova ili one koje s njima graniče,

imaju najviše ostvarene razine obrazovanja. S druge strane, Italija i Rumunjska bilježe najmanji udio stanovništva s visokim, odnosno tercijarnim stupnjem obrazovanja.

Karta 3.1 Populacija u dobi od 25 do 64 godine s tercijarnim obrazovanjem, 2013.

Izvor: Eurostat

3.1.4 Stope nezaposlenosti

S obzirom da nezaposlenost oslikava stanje gospodarstva te uspješnost gospodarske politike, predstavlja vrlo važan segment u analizi ekonomske kohezije na području Europske unije. Stopa nezaposlenosti također mjeri i razinu socijalnih teškoća iz čega je vidljivo da su u regijama EU koje su najviše pogođene krizom, stope nezaposlenosti uvelike smanjene u odnosu na ostale regije. U razdoblju od 2000. i 2008. godine, stopa nezaposlenosti osoba od

20-64 godine prosječno se povećala za četiri postotna boda (Tablica 3.1). Regije se kategoriziraju kao razvijene, tranzicijske i slabije razvijene. Iskustvo u ova dva razdoblja u tri kategorije regija koje su obuhvaćene kohezijskom politikom nije bilo jednako. Kada je riječ o slabije razvijenim regijama, prosječna stopa zaposlenosti 2013. godine bila je niža od stope 2000. godine s obzirom da je kriza poništila prethodni rast. Tranzicijske regije izgubile su dvije trećine prethodnog rasta, dok su razvijenije regije izgubile samo jednu trećinu.

Tablica 3.1 Stopa zaposlenosti osoba u dobi od 20–64 godine, regije EU-28, 2000.–2013. i udaljenost od nacionalnog cilja

	Razvijenije	Tranzicijske	Slabije razvijene	EU-28
Stopa zaposlenosti stanovništva u dobi od 20–64 godine, 2013.	72,0	65,1	61,1	68,3
% postotna promjena 2008.–2011.	-1,4	-2,9	-2,7	-1,9
% postotna promjena 2000.–2008.	4,1	4,6	2,4	3,7
Udaljenost od nacionalnog cilja (% postotna razlika)	3,2	9,3	10,5	6,7
% regija* koje su dosegle nacionalni cilj	34,6	15,4	1,4	21,7

Izvor: Eurostat, izračuni DG REGIO

Iako je 2013. bila prva godina u kojoj je prosječna stopa nezaposlenosti u Europskoj Uniji bila jednaka za žene i muškarce, ipak, u nekim dijelovima razlike su ostale velike. Naime, u mnogim južnim regijama nezaposlenost je mnogo veća za žene nego za muškarce. Kada je riječ o švedskim i finskim regijama, raskorak je relativno malen, dok u zemljama poput Italije, Grčke i Rumunjske iznosi više od 20 postotnih bodova. Ipak, na području obrazovanja, u devet od deset regija žene i muškarci u dobi od 30-34 godine imaju tercijarnu kvalifikaciju.

U razdoblju od 2008. do 2012. Godine nezaposlenost je narasla u četiri od pet regija u Europskoj Uniji. Osim toga, BDP se smanjio u dva od tri područja između 2007. i 2010. godine. Vidiljivo je da je kriza imala vrlo rasprostranjen učinak, kako u više, tako i u manje razvijenim regijama. To je ujedno rezultiralo sve većoj nejednakosti među regijama. Većina glavnih regija su uspjele izdržati krizu bolje od ostalih regija. Glavni izazov je osigurati da se sve regije vrate na pozitivnu putanju rasta[3].

3.2 Analiza teritoriajlne kohezije u Europskoj uniji

Najvažniji pokazatelj teritorijalnog razvoja je bruto domaći proizvod po stanovniku jer daje najjasniju sliku razine razvijenosti nekog područja. Prema tome, stanje regionalnog razvoja najčešće se prati pomoću indeksa razvijenosti, jedinog službenog pokazatelja koji se izračunava za svaki grad, općinu i županiju kako bi ih se moglo rangirati te grupirati na pravi način. Pored toga, potrebno je i sagledati konkurentnost regija koja se može izmjeriti indeksom regionalne konkurentnosti.

[3] Više informacija vidjeti na http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/interim8/interim8_en.pdf

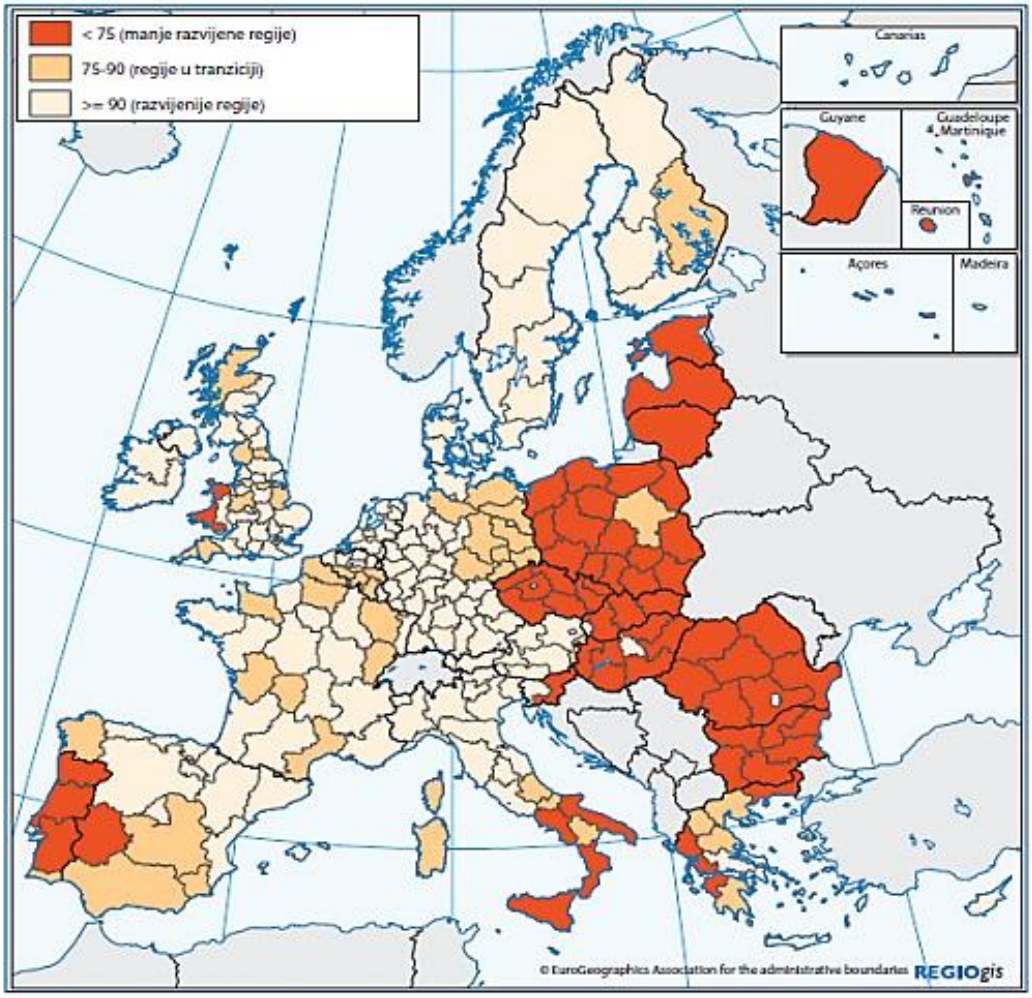
Međutim, kako bi se dobila jasnija predodžba o razini teritorijalne kohezije u EU, također je potrebno uzeti u obzir i ostale pokazatelje poput pritiska na okoliš, stanja prirodnih resursa, pokazatelja prometne i komunalne infrastrukture, kulture, umjetnosti i slično. Navedeni pokazatelji su nezaobilazan alat za uočavanje i praćenje razvojnih pomaka, promjena unutar većeg heterogenog prostora te uočavanja posebnosti određenih područja (Đokić et al. 2015).

3.2.1 Klasifikacija NUTS

Kako bi se omogućilo laksše prikupljanje, obrada te objavljivanje regionalnih statističkih podataka, EU je uspostavila sustav klasifikacije NUTS (Nomenklatura teritorijalnih jedinica za statistiku) koji služi za regionalnu klasifikaciju prostornih jedinica za zemlje Europske unije na temelju hijerarhije regija. Svaka država članica je podijeljena na statističke jedinice koje su strukturirane na tri razine po zemlji: NUTS 1 odgovara statističkim jedinicama u kojima živi između 3 i 7 milijuna stanovnika, NUT 2 od 800 tisuća do 3 milijuna stanovika te NUTS3 od 150 tisuća do 800 tisuća stanovnika (Europski parlament, 2016).

Kohezijska politika pokriva sve regije Europske unije, no većina novca je raspodijeljena na područja koja su najpotrebitija, a to su regije sa BDP-om ispod 75% prosjeka EU. U razdoblju 2014. – 2020. Sredstva će se raspodijeliti prema trima skupinama regija na način: manje razvijene regije gdje je BDP po stanovniku manji od 75% prosjeka EU, regije u tranziciji čiji je BDP po stanovniku između 75% i 90% prosjeka EU te razvijene regije gdje je BDP po stanovniku viši od 90% prosjeka EU. Sredstva će u najvećoj mjeri biti usmjerena prema NUTS 2 regijama s obzirom da je riječ o velikim infrastrukturnim projektima čiji učinci mogu biti mjerljivi samo na većem području. Europska unija je trenutno podijeljena u 274 NUTS 2 regije.

Karta 3.2 Simulacija NUTS regija, 2014-2020.

Izvor: EK, https://izvoz.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Kohezijska%20politika%20EU%20i%20Hrvatska%202014.-2020..pdf

3.2.2 Gradska i ruralna područja Europske unije

Kako bi se očuvala teritorijalna kohezija potrebno je iskoristiti ukupan potencijal, uključujući i potencijal gradskih i ruralnih područja. Ruralnim načinom života čuva se kulturna, prirodna, društvena i gospodarska baština, stoga su ruralna područja od velike važnosti za održivi razvoj i teritorijalnu koheziju. Međutim, ruralna područja mogu se međusobno znatno razlikovati. Primjerice, neka od njih su pogođena depopulacijom, starenjem stanovništva i niskom gustoćom naseljenosti, kao i gospodarskom krizom zboh smanjenih poljoprivrednih aktivnosti, dok druga postaju sve uspješnija zbog kvalitete svog prirodnog okruženja. Ono što im je zajedničko jest da je stupanj razvoja ruralnih područja niži od stupnja razvoja gradskih područja (Odbor regija, 2016). Kada je riječ o gradskim područjima, bitno je naglasiti da gotovo 70% stanovništva Europe živi u urbanimpodručjima, a ona generiraju više od dvije trećine njezina BDP-a. Međutim, u tim mjestima su

koncentrirani i trajni problemi poput nezaposlenosti, siromaštva te ozbiljnih ekoloških pritisaka (Europska komisija, 2014).

Kao posljedica gospodarske krize u većini država se pokazalo da su gradska područja podložnija naglom padu ili rastu, dok su ruralna područja znatno otpornija. Kada je riječ o EU-15, uspješnost drugih po veličini gradskih regija kretala se oko prosjeka, dok su regije u EU-13 dosegle veći uspjeh. U razdoblju od 2008. do 2011. godine, kod ruralnih regija u EU-15 zabilježeno je manje smanjivanje BDP-a od ostalih regija. Razlog tome je veći rast produktivnosti u odnosu na druge regije (Tablica 3.2). Situacija je slična i kada se radi o regijama u EU-13, gdje veći rast produktivnosti ukazuje na to da s države premostile jaz što se tiče rasta u odnosu na ostale regije.

Tablica 3.2 Promjena BDP-a po stanovniku, produktivnost i zaposlenost po stanovniku prema urbano-ruralnoj tipologiji, 2000.–2008. i 2008.–2011.

	2000.–2008.			2008.–2011.			2011.
Prosječna godišnja promjena (%)	BDP po stanovniku	Produktivnost	Zaposlenost po stanovniku	BDP po stanovniku	Produktivnost	Zaposlenost po stanovniku	BDP po stanovniku (PPS) indeks EU-28=100
EU-15							
Urbano	1,3	0,8	0,5	-0,9	0,2	-1,0	124
Prijelazno	1,2	0,7	0,5	-0,6	0,3	-0,8	100
Ruralno	1,2	0,7	0,5	-0,5	0,4	-0,9	90
Ukupno	**1,3**	**0,8**	**0,5**	**-0,7**	**0,2**	**-0,9**	**110**
EU-13							
Urbano	5,5	3,6	1,9	0,7	0,9	-0,2	108
Prijelazno	4,6	4,2	0,4	0,5	1,5	-1,0	57
Ruralno	4,3	4,5	-0,2	0,6	1,6	-1,1	46
Ukupno	**4,9**	**4,3**	**0,6**	**0,7**	**1,4**	**-0,8**	**64**
EU-28							
Urbano	1,5	0,9	0,7	-0,8	0,2	-0,9	122
Prijelazno	1,5	1,0	0,5	-0,4	0,4	-0,9	90
Ruralno	1,7	1,5	0,2	-0,3	0,7	-1,0	74
Ukupno	**1,6**	**1,1**	**0,5**	**-0,5**	**0,4**	**-0,9**	**100**

Izvor: Eurostat i izračuni DG REGIO

Mnogi europski gradovi suočavaju se s nizom problema poput siromaštva, nezaposlenosti, prometnih gužvi, pritisaka okoliša i slično. Međutim, trenutno najveći izazov velikih gradova je kako povećati konkurentnost, a da se pritom zadovolje društveni, kulturni i ekološki zahtjevi. Ruralna područja također imaju brojne izazove, primjerice, poboljšanje konkurentnosti poljoprivrede i šumarstva te poticanje mladih osoba da ostanu u regiji[4].

Prosječni prihod po stanovniku u pravilu je veći u urbanim područjima za razliku od ruralnih. S druge strane, Europska unija i kohezijska politika zajedno promiču diverzifikaciju gospodarskih aktivnosti u ruralnim područjima te nastoje poboljšati kvalitetu života u tim područjima.

[4] Eurostat regional yearbook 2015, str 25. http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7018888/KS-HA-15-001-EN-N.pdf/6f0d4095-5e7a-4aab-af28-d255e2bcb395

Migracije

Uspješno integriranje državljana trećih zemalja je ključno kako bi se migracijama ostvarila korist za gospodarstvo te povećala kohezija u društvu. U studiji koju je objavila služba Komisije potvrđeno je da migranti mogu pridonijeti većoj učinkovitosti tržišta rada, kao i rješavanju demografskih izazova.

Iz prikupljenih podataka vidljivo je da je između 2001. i 2011. Godine ukupan rast stanovništva iznosio svega 3,8% u EU-28. Prirodni rast, tj. rođenje umanjeno za smrtne slučajeve, nije bio velik, iznosio je samo 0,4%, pri čemu je najveće povećanje bilo posljedica neto migracija izvan EU (Karta 3.3). U svim vrstama regija u EU-15 migracija je povećala broj stanovnika, dok je u EU-13 povećan broj stanovnika samo u urbanim regijama. S obzirom da je prirodna promjena bila negativna kod sve tri vrste regija, vidljivo je da je do rasta došo samo u urbanim regijama (Tablica 3.3).

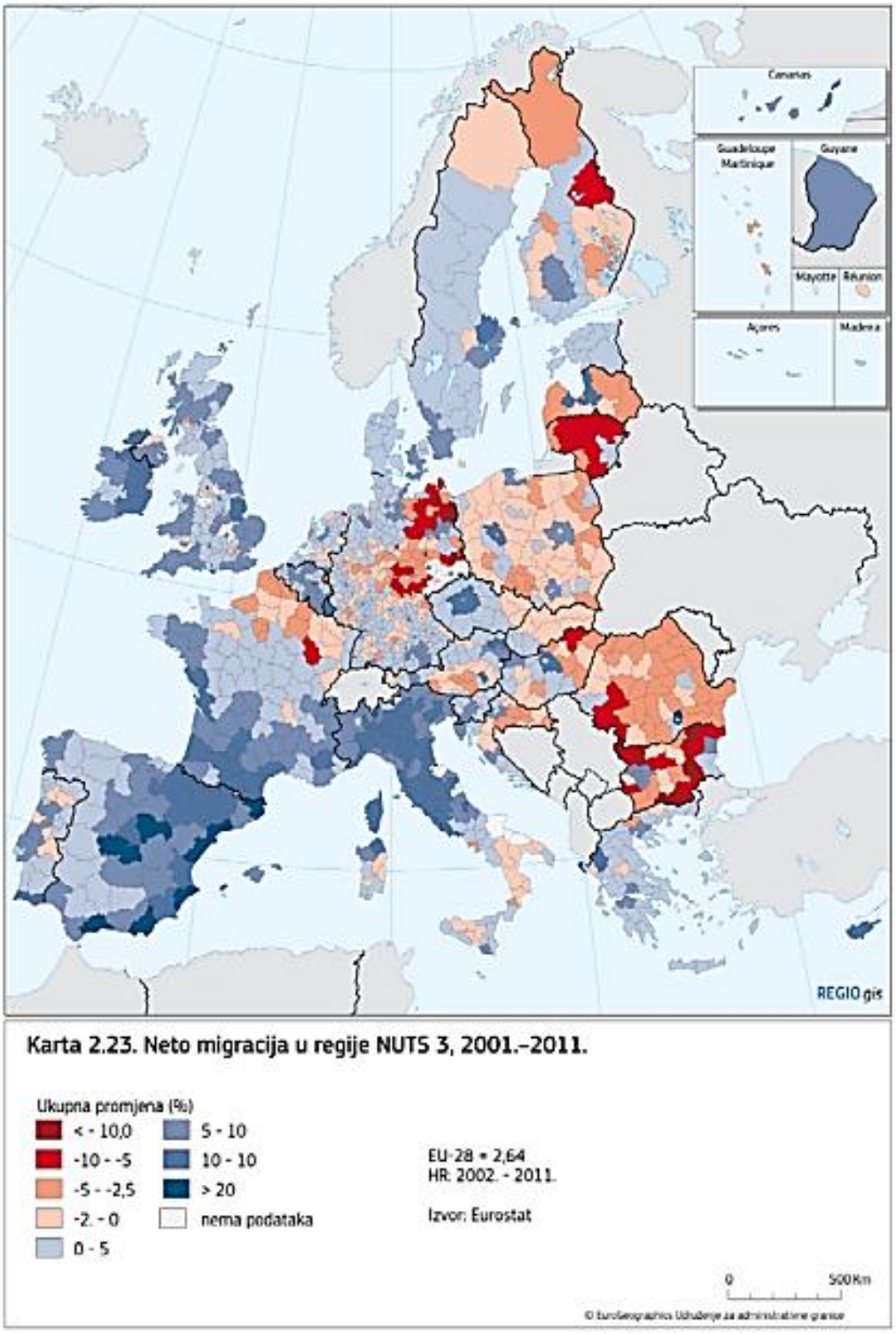
Tablica 3.3 Promjena populacije, prirodna promjena i neto migracija prema urbano-ruralnoj tipologiji, 2001.–2011.

Ukupna promjena (%)		Pretežito urbano	Prijelazno	Pretežito ruralno	Ukupno
EU-15	Ukupna promjena populacije	6,8	4,7	3,1	5,4
	Prirodna promjena populacije	2,6	0,5	-0,6	1,3
	Neto migracija	4,1	4,2	3,7	4,1
EU-13	Ukupna promjena populacije	0,6	-1,1	-3,9	-1,9
	Prirodna promjena populacije	-1,2	-0,7	-1,8	-1,3
	Neto migracija	1,8	-0,4	-2,2	-0,6
EU-28	Ukupna promjena populacije	6,1	3,3	0,4	3,8
	Prirodna promjena populacije	2,2	0,2	-1,0	0,7
	Neto migracija	3,8	3,1	1,5	3,0

Izvor: Eurostat

U EU-15 prirodna promjena populacije bila je negativna u ruralnim regijama, ali je zato bila pozitivna u prijelaznim, a posebno u urbanim regijama. To je ujedno i glavni razlog zbog kojeg je stanovništvo u urbanim regijama raslo gotovo dvostruko brže za razliku od ruralnih regija.

Karta 3.3 Neto migracija u regije NUTS3, 2001. – 2011.

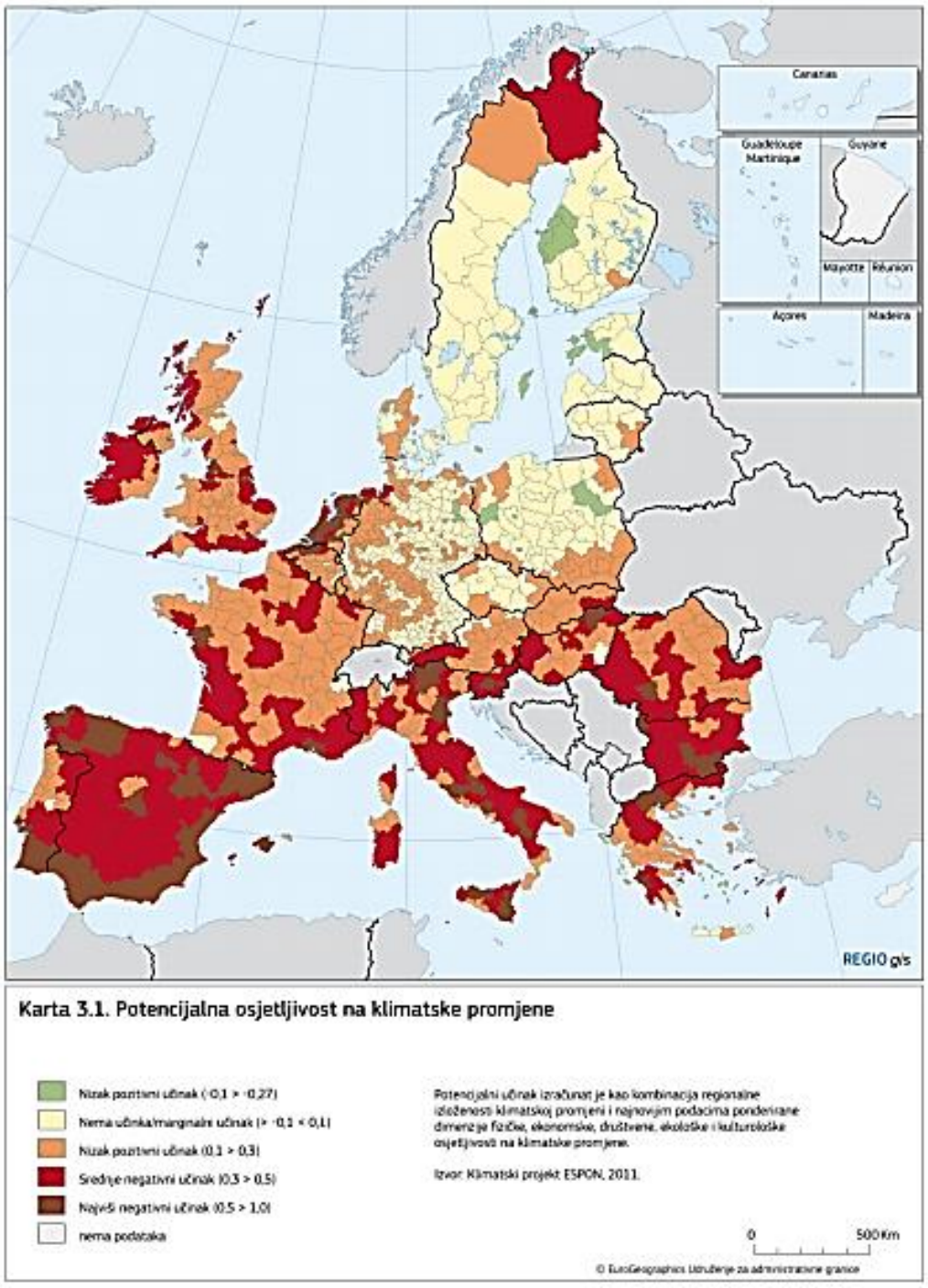
Izvor: Eurostat

3.2.3 Klimatske promjene i stanje okoliša

Klimatske promjene imaju velik ujtecaj na gospodarstvo, društvo te ekosustave na više različitih načina. Također je vidljiv jak utjecaj na teritorijalni razvoj, kao i teritorijalnu koheziju, gdje je ranjivost Europe prilično naglašena uslijed njihovog djelovanja. Rizik od klimatskih promjena različit je od države do države, no nužno je provoditi zajedničke mjere prevencije, kao i ublažavanja posljedica tih promjena, kako bi se radilo na jačanju teritorijalne kohezije. Učinak klimatskih promjena znatno varira ovisno o regijama koje se razlikuju prema izloženosti promjenama ili sposobnosti da se njima prilagode. U pravilu, kada je riječ o urbanim područjima, tempretaura je porasla više nego u ruralnim područjima. Obzirom da je temperatura u gradovima djelomično rezultat korištenja i prekrivenosti zemljištem, to ukazuje na činjenicu da regije u određenoj mjeri mogu same kontrolirati klimatske promjene kroz koje prolaze.

Klimatski projekt ESPON prikazuje procjenu koja je temeljena na prognozama klimatskih promjena te klimatske promjenjivosti (Karta 3.4). Potencijalni učinak klimatskih promjena se procjenjuje za svaku regiju na temelju izloženosti ili osjetljivosti na promjenu. Vidljive su znatne varijacije potencijalnog učinka klimatskih promjena na regije. Kao što je i očekivano, žarišta se uglavnom nalaze na jugu. Planinske ili gusto naseljene priobalne regije također su ugrožene, kako zbog porasta razine mora, tako i zbog ovisnosti o ljetnom ili zimskom turizmu.

Karta 3.4 Potencijalna osjetljivost na klimatske promjene

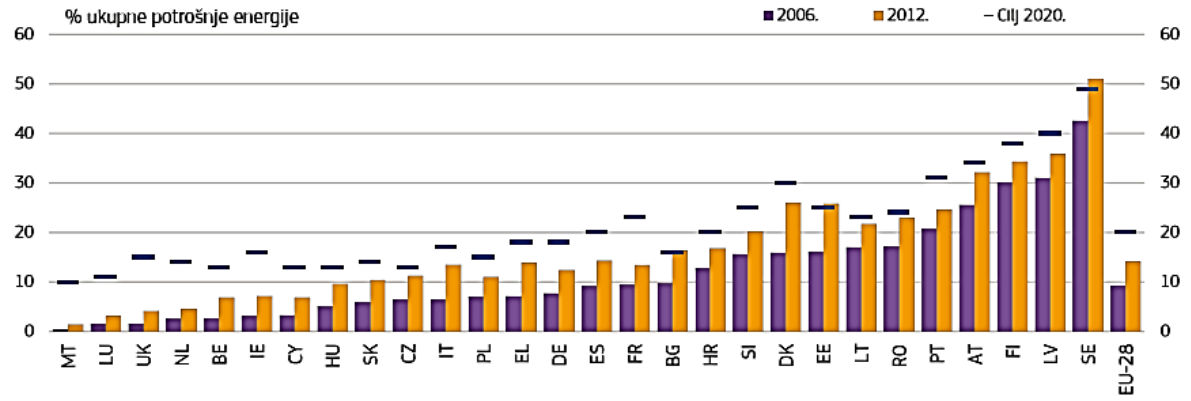
Izvor: REGIO, gis

Kako bi se pomoglo jačanju otpornosti na učinke klimatskih promjena poduzeti su brojni koraci za smanjenje emisija stakleničkih plinova te je posebno naglašeno kretanje prema energetski učinkovitom, niskougljičnom gospodarstvu. U nekim državama članicama vidljivo je znatno smanjenje emisija stakleničkih plinova. Naime, između 2005. i 2011. godine to smanjenje u Mađarskoj je bilo 16%, a u UK 14%. U mnogim državama smanjenje je nešto skromnije zbog visoke stope gospodarskog rasta. Udaljenost od nacionalnih ciljeva

također se razlikuje između država. Primjerice, Mađarska i Rumunjska su već ostvarile cilj, dok su Luksemburg, Danska, Irska i Nizozemska vrlo daleko od svojih ciljeva (Europska komisija, 2014).

Države članice su se također obvezale da će do 2020. povećati udio obnovljive energije u potrošnji energije. Neke države već imaju znatan udio, primjerice, Švedska sa 51% i Latvija oko 36% (Slika 3.3). S druge strane, najmanji udio ima Luksemburg sa svojih 4%. Velika razlika kod država je vidljiva i u trenutnom udjelu obnovljivih izvora energije u odnosu na svoj cilj. UK, Nizozemska i Francuska trebaju povećati korištenje obnovljivih izvora energije za gotovo 10%, dok su Bugarska, Estonija i Švedska već ostvarile zacrtane ciljeve.

Slika 3.3 Udio obnovljive energije u ukupnoj konačnoj potrošnji energije, 2006., 2012. i cilj 2020.

Izvor: Eurostat

Ukratko, očuvanje prirode i prirodnih resursa, širenje obnovljive energije i zelenih tehnologija te prilagođavanje učincima klimatskih promjena nisu važni isključivo zbog rješavanja izazova vezanih za okoliš, nego također mogu i osigurati nova radna mjesta te mogućnost rasta.

3.2.4 Indeks regionalne konkurentnosti u EU

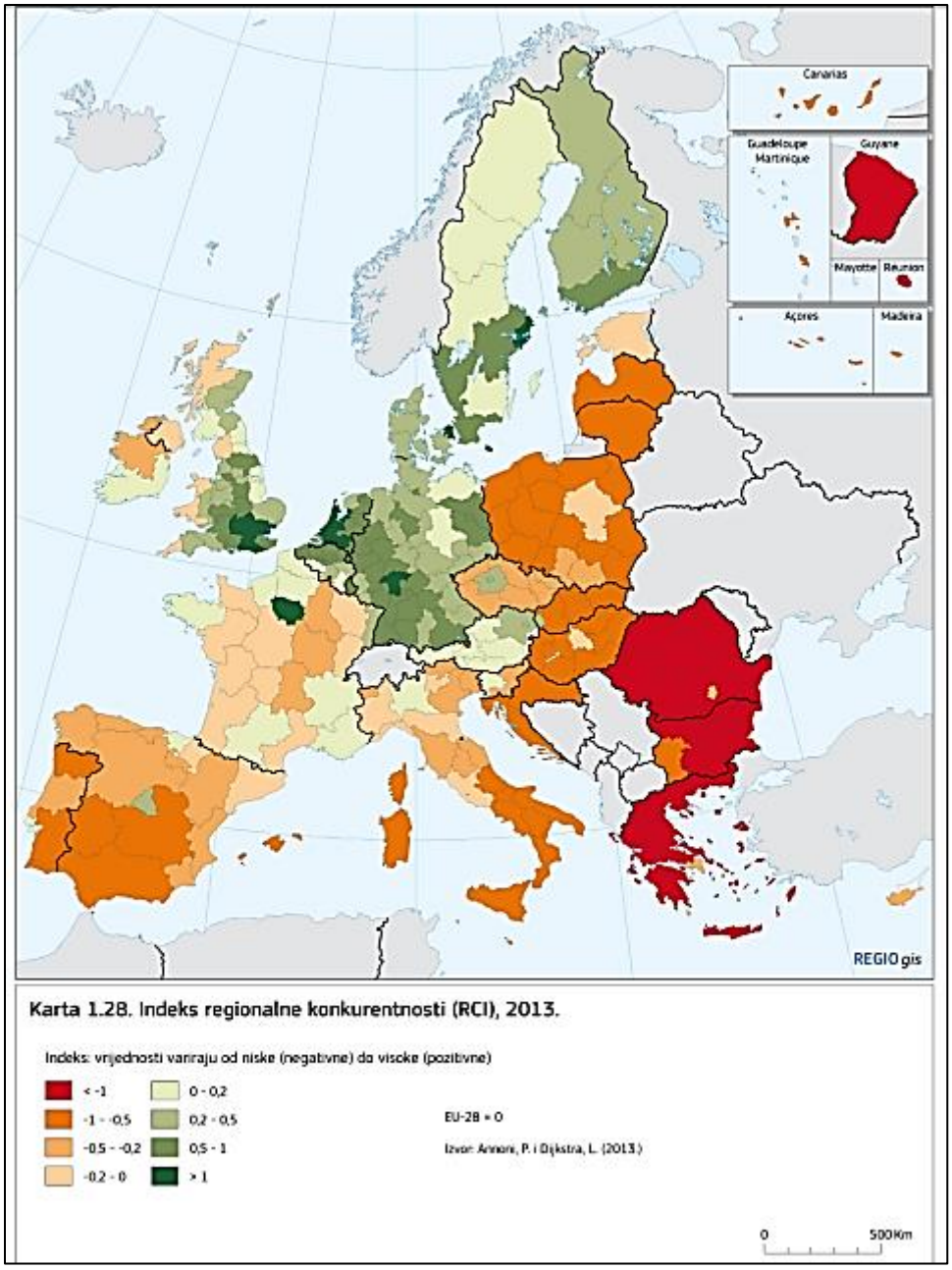
Regionalna konkurentnost govori o kvaliteti faktora koji utječu na održivu produktivnost u nekoj podnacionalnoj cjelini. Cilj praćenja konkurentnosti je bolji uvid u razloge razlika u konkurentnosti i razlika u razvojnoj neravnoteži, što utječe na jačanje teritorijalne kohezije. Kada je riječ o razvijenijim državama, blizina konkurentne regije poboljšava konkurentnost u određenoj regiji, dok to nije slučaj kod slabije razvijenih država članica. Kako bi se poradilo na smanjenju velikih razlika u konkurentnosti, trebalo bi poboljšati poslovno okruženje, osigurati učinkovitu prijevoznu mrežu i pristup širokopojasnom internetu u ostilim regijama.

Indeks regionalne konkurentnosti otkriva znatne razlike u konkurentnosti kod mnogih država. Primjerice, u Francuskoj, Španjolskoj, Engleskoj, Slovačkoj, Rumunjskoj, Švedskoj i

Grčkoj su zabilježene velike varijacije unutar regija pri čemu je regija glavnog grada gotovo uvijek najkonkurentnija. Međutim, u zemljama poput Nizozemske, Italije i Njemačke zabilježa je drugačija situacija gdje regija glavnog grada nije najkonkurentnija. Ipak, indeks pokazuje model koji je više policentričan, sa snažnim glavnim gradom i gradskim područjima. Primjerice, Stockholm, Kopenhagen, Helsinki, Berlin, Prag, Bratislava i Madrid, koji se ne nalaze u prethodno utvrđenim područjima, imaju visoku razinu konkurentnosti (Karta 3.5). vidljivo je da u nekim državama sve regije imaju visoku razinu konkurentnosi, dok je u drugima to slučaj samo za regiju glavnog grada.

Iako je kohezijska politika pomogla poboljšati konkurentnost u mnogim regijama kako bi ostvarile pametan rast, još uvijek postoje mnogi izazovi za koje je potrebno mnogo vremena da se dovrši jedinstveno tržište i transeuropske mreže te da se smanje velike razlike među regijama.

Karta 3.5 Indeks regionalne konkurentnosti (RCI), 2013. godine

Izvor: Annoni, P. I Dijkstra, L. 2013.

3.3 Stanje u Republici Hrvatskoj

U osvrtu na Republiku Hrvatsku prikazana je analiza socioekonmskog kao i teritorijalnog stanja u državi. S ciljem da se dobije što bolji uvid u postignutu razinu kohezije, korišteno je više pokazatelja pomoću kojih se mjeri razina socijalne, ekonomske i teritorijalne kohezije u RH. Kroz demografske pokazatelje mogu se vidjeti razlike i odnosi stanovništva Hrvatske i županija. Ekonomska kohezija se može izmjeriti pomoću bruto domaćeg proizvoda, ostvarenih investicija u novu dugotrajnu imovinu, prosječnog neto

dohotka po stanovniku, izvoza poduzeća po županijama, strukture nezaposlenih osoba prema razini obrazovanja, stope nezaposlenosti te indeksa razvijenosti. Najčešći pokazatelji socijalne skrbi i socijalne isključenosti su struktura korisnika ukupnog br. domova socijalne skrbi za djecu i odrasle po županijama te stopa siromaštva i socijalne isključenosti. Teritorijalna kohezija se mjeri pomoću pokazatelja prometne i komunalne infrastrukture, stanja vode i okoliša, regionalnog indeksa konkurentnosti i sl. Međutim, s obzirom na prevelik broj pokazatelja kohezije, u ovom poglavlju prikazani su oni najvažniji.

3.3.1 Demografski pokazatelji

Demografske promjene s kojima se suočava Hrvatska su smanjenje stope nataliteta, starenje stanovništva te veliki migracijski tokovi, što uvelike utječe na razinu socijalne kohezije u Hrvatskoj. Demografski pokazatelji prikazuju razlike i odnose stanovništva, kako u cijeloj Hrvatskoj, tako i u županijima. Primjerice, za analizu učinka razvojnih mjera u srednjoročnom razdoblju mogu poslužiti procjene stanovništva po godinama, indeks vitaliteta, kao i pokazatelji doseljenog te odseljenog stanovništva.

U usporedbi s ostalim zemljama Europske unije Hrvatska se nalazi na negativnoj strani demografskih pokazatelja. Vidljiv je negativni prirodni prirast te negativni saldo neto migracija, kao i pad ukupnog broja stanovnika u promatranom razdoblju. Prema tome, demografski trendovi Hrvatske nalaze se ispod projeka u odnosu na ostatak EU (Čipin 2014).

Promjene u dobnoj strukturi stanovnišva rezultat su smanjenja broja mlađe i rasta broja starije populacije što izaziva zabrinutost na nacionalnoj, regionalnoj te lokalnoj razini. Dodatni problem predstavlja i depopulacija. Naime, prema jednom od pokazatelja starenja, medijalnoj starosti populacije, stanovništvo Hrvatske spada u natprosječno stare populacije. Zajedničko djelovanje niskog fertiliteta, iskrivljene dobne strukture te iseljavanja mladih u reproduktivnoj dobi, dovelo je do izumiranja mnogih područja Hrvatske.

Iseljavanje mladih predstavlja značajan problem, što se očituje u negativnom ukupnom migracijskom saldu. Pozitivan migracijski saldo bilježi šest županija: Grad Zagreb (2.139), Zagrebačka (865), Zadarska (742), Primorsko-goranska (249), Varaždinska (66) i Splitsko-dalmatinska (32), dok najveći negativni migracijski saldo imaju Sisačko-moslavačka (-1.551), Vukovarsko-srijemska (-1.239) i Šibensko-kninska županija (-900) (DZS, 2014).

3.3.2 Gospodarski aspekti razine kohezije u RH

Bruto domaći proizvod

BDP, kao najvažniji pokazatelj ekonomske kohezije, odražava ukupnu proizvodnju nekog područja koje se promatra. Prema podacima iz 2011. godine samo 31,7% BDP-a se ostvaruje u Jadranskoj Hrvatskoj, dok je udio u Kontinentalnoj Hrvatskoj 68,3%, od čega se 48,5% ostvaruje samo u gradu Zagrebu. Prema ostvarenom BDP-u po stanovniku, statističke regije NUTS 2 ne odstupaju znatno od državnog prosjeka.

Međutim, vidiljive su značajne razlike među županijama (Tablica 3.4). Ispodprosječni BDP po stanovniku zabilježen je u većini županija. 2011. godine najniži BDP po stanovniku su imale Brodsko-posavska (57%) i Vukovarsko-srijemska županija sa 60,2% nacionalnog prosjeka. Osim grada Zagreba, iznadprosječni BDP po stanovniku su ostvarile samo još Istarska i Primorsko-goranska županija. Prema tome, može se zaključiti da razlikama u visini BDP-a najvećim dijelom pridonose znatno velike vrijednosti zabilježene u gradu Zagrebu, na koji otpada oko 40% ukupnih regionalnih razlika BDP-a po stanovniku. Primjerice, zagrebački BDP po stanovniku trostruko je veći od najnižeg BDP-a po stanovniku koji je ostvaren u Brodsko-posavskoj županiji.

Tablica 3.4 Bruto domaći proizvod po stanovniku, NUTS2 i NUTS3 regije, 2001., 2008., 2009, 2010. i 2011. (RH=100)

	2001.	2008.	2009.	2010.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	**102,0**	**101,7**	**101,7**	**101,9**	**101,8**
Grad Zagreb	171,7	178,5	176,3	185,5	179,2
Zagrebačka županija	71,2	74,6	78,1	72,9	75,4
Krapinsko-zagorska županija	79,7	67,8	63,8	60,5	61,0
Varaždinska županija	93,3	86,2	84,7	80,5	80,2
Koprivničko-križevačka županija	98,9	87,1	90,8	81,9	82,6
Međimurska županija	82,8	81,6	83,1	80,1	81,9
Bjelovarsko-bilogorska županija	75,6	73,7	74,4	68,6	68,4
Virovitičko-podravska županija	76,9	66,5	63,2	60,6	61,3
Požeško-slavonska županija	72,7	60,9	61,5	61,7	60,8
Brodsko-posavska županija	61,8	56,4	55,1	53,9	57,0
Osječko-baranjska županija	77,0	81,1	82,3	78,3	80,1
Vukovarsko-srijemska županija	58,8	59,9	59,4	56,0	60,2
Karlovačka županija	88,0	78,3	75,1	74,1	74,7
Sisačko-moslavačka županija	87,3	77,3	82,0	83,7	79,6
Jadranska Hrvatska	**95,8**	**96,6**	**96,6**	**96,2**	**96,3**
Primorsko-goranska županija	119,2	119,4	121,7	122,4	123,2
Ličko-senjska županija	82,1	89,0	89,1	85,6	78,3
Zadarska županija	78,3	85,2	84,4	80,8	80,4
Šibensko-kninska županija	69,2	76,8	71,4	75,9	76,8
Splitsko-dalmatinska županija	78,7	79,6	78,1	77,6	78,2
Istarska županija	135,0	122,9	126,9	126,3	125,8
Dubrovačko-neretvanska županija	89,7	98,6	98,6	97,1	95,0
Republika Hrvatska	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Najmanja vrijednost	*58,8*	*56,4*	*55,1*	*53,9*	*57,0*
Najveća Vrijednost	*171,7*	*178,5*	*176,3*	*185,5*	*179,2*
Prosječno odstupanje od državnog prosjeka	*25,9*	*27,1*	*27,6*	*29,7*	*28,2*

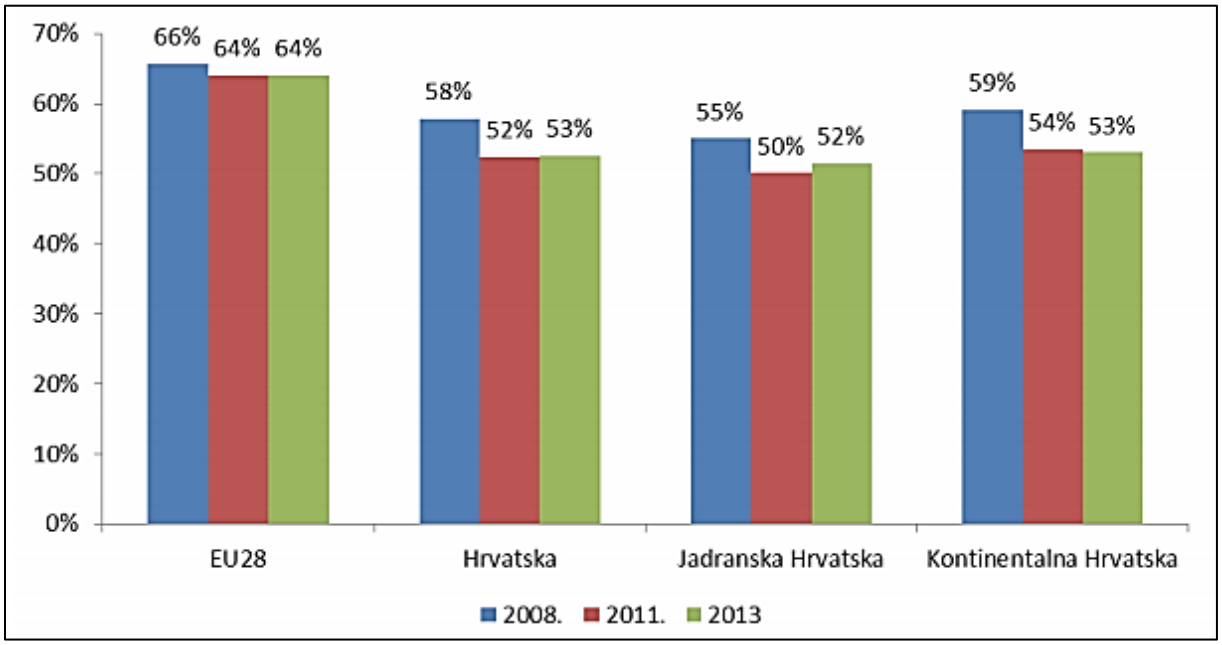
Izvor: DZS

Stope zaposlenosti i nezaposlenosti

Stopa zaposlenosti reflektira se na efikasnost tržišta rada te uvelike utječe na uspješnost gospodarske politike. Viša stopa zaposlenosti pomaže u promicanju kohezije na području RH, dok niske stope znače neiskorištenost kapaciteta, što znanto umanjuje

konkurentnsot regije kao i njen BDP. Naime, povećanje nezaposlenosti ne utječe samo na rast BDP-a već i na zadovoljstvo ljudi i radnika te na smanjenje odlaska ljudi u strane zemlje radi pronalaska posla. Iz Slike 3.5. je vidljivo kako Hrvatska zaostaje za prosjekom zemalja članica Europske unije. Dok je prosječna stopa zaposlenosti na razini EU-28 2013.godine iznosila 64%, u Hrvatskoj je bila samo 53%. Kontinentalna Hrvatska bilježi ima jednaku vrijednost (53%), dok Jadranska Hrvatska bilježi nešto nižu vrijednosti (52%).

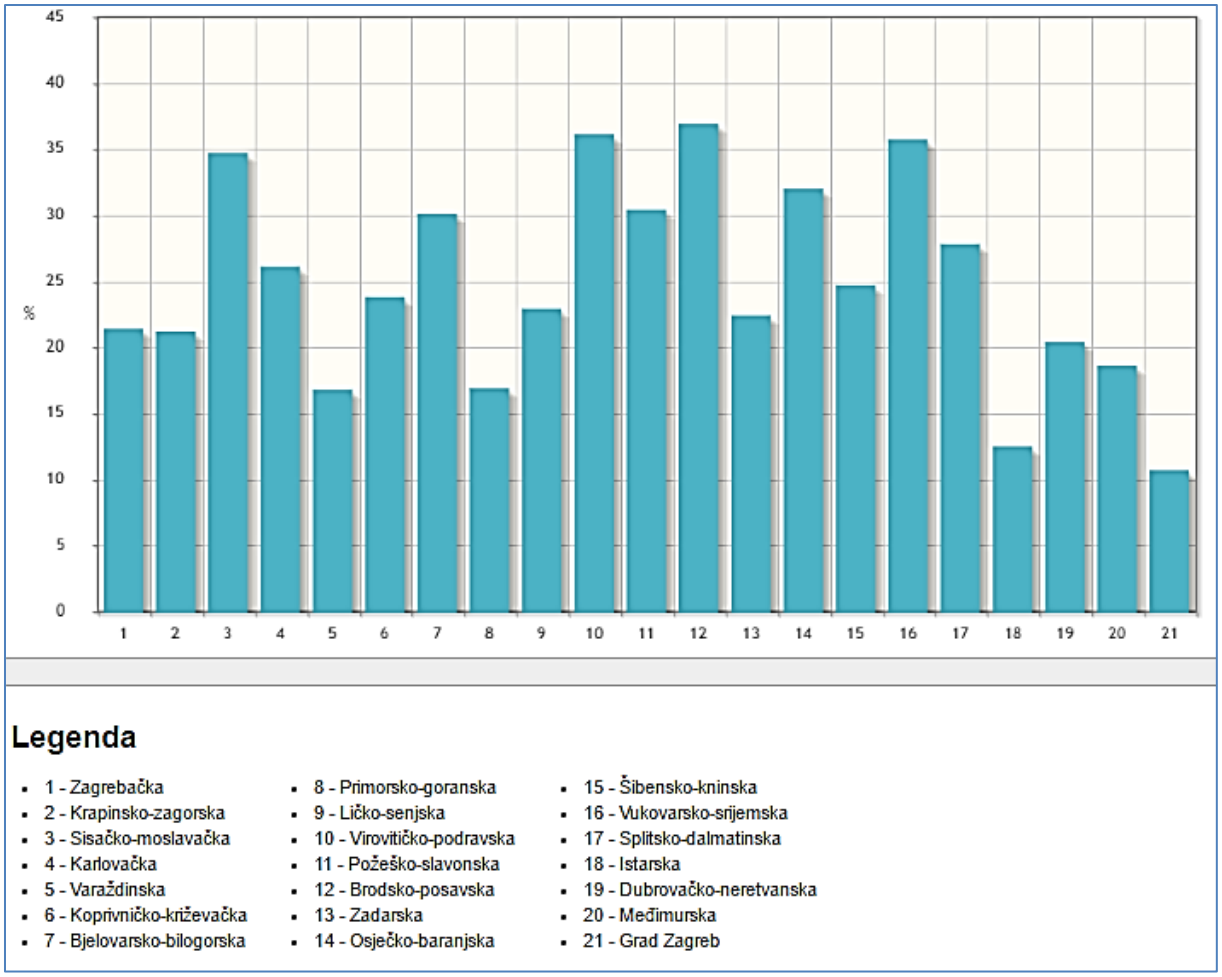
Slika 3.4 Stope zaposlenosti, RH, NUTS2 i EU28, 2008., 2011. i 2013.

Izvor: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, 127.str, dostupno na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/Regionalni%20razvoj//Analiti%C4%8Dka%20podloga%20za%20izradu%20Strategije%20regionalnoga%20razvoja%20RH.pdf

Prema podacima Eurostata stopa nezaposlenosti (računajući osobe starije od 15 godina) na razini cjelokupnog gospodarstva u 2013. godini iznosila je 17%, što je znatno iznad prosjeka EU-28 (11%). U Kontinentalnoj Hrvatskoj stopa nezaposlenosti iznosi 18%, dok se Jadranska Hrvatska sa stopom od 15% nalazi ispod državnog prosjeka. Na slici 3.6 prikazane su stope nezaposlenosti po županijama za 2013. godinu.

Slika 3.5 Stope nezaposlenosti po županijama za 2013. godinu

Izvor: HZZ

3.3.3 Teritorijalni aspekti razine kohezije u RH

Pokazatelji prometne infrastrukture

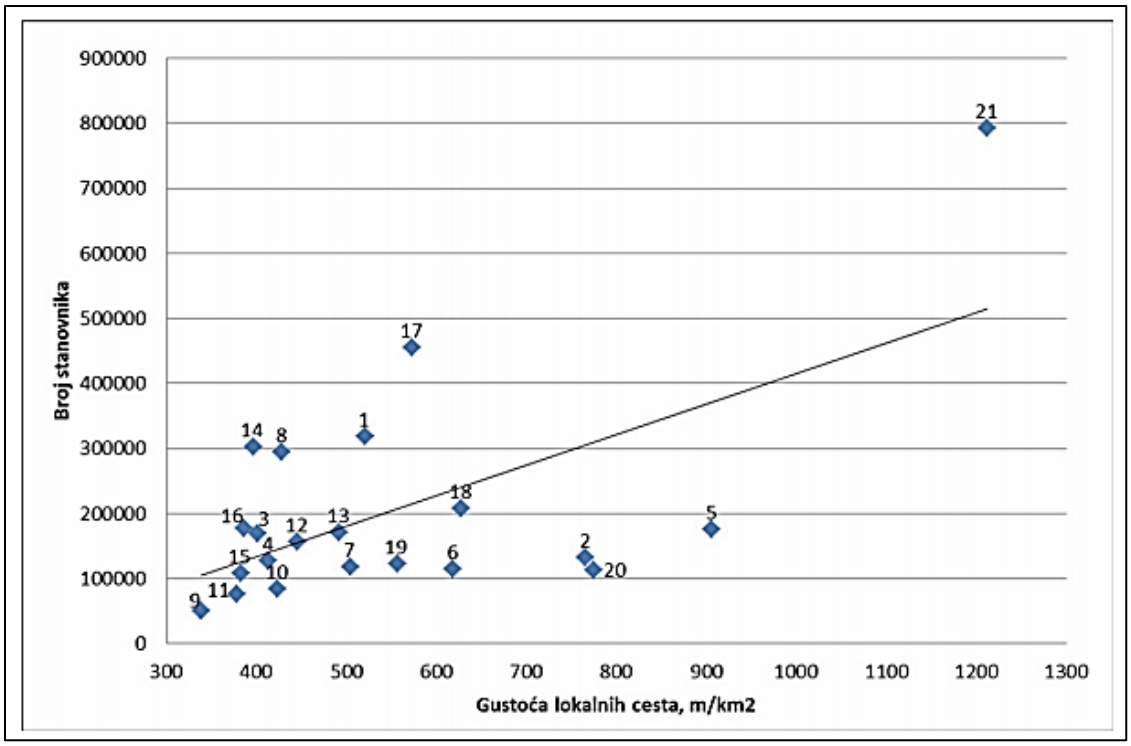
Budući da povezanost i dostupnost prometne i komunalne infrastrukture ima veliki utjecaj na gospodarski rast, zapošljavanje i teritorijalnu koheziju, u nastavku su prikazani podaci o cestovnoj i željezničkoj mreži te zračnim lukama u Hrvatskoj. Pokazatelji prometne infrastrukture mogu se koristiti na svim razinama, a najprikladniji su za praćenje unutaržupanijske prometne povezanosti. Pomoću pokazatelja izdvajanja mogu se odrediti i područja s posebnostima. Također se koriste i razvojni pokazatelji čije vrijednosti u kombinaciji s vrijednostima drugih pokazatelja srednjoročno ukazuju na to jesu li razvojne mjere, prije ulaganja u infrastrukturu, imale učinaka.

Ukupna dužina cestovne mreže u Hrvatskoj, 2012. godine je iznosila 26.690 km, od čega se 15.054 km odnosi na Kontinentalnu Hrvatsku, a 11.642 km na Jadransku Hrvatsku. Prema podacima iz 2014. godine dužina željezničke pruge bila je 2.583 km, od čega je 1.459 km pruga značajno za međunarodni promet. Prosječno je u Hrvatskoj 1.647 stanovnika po

kilometru željezničke pruge, a županije koje se ističu po velikom broju stanovnika po kilometru pruge su Splitsko-dalmatinska, Dubrovačko-neretvanska županija te grad Zagreb.

Gustoća cestovne mreže također je jedan od pokazatelja prometne infrastrukture. Prosječna gustoća cestovne mreže u 2012. godini iznosila je 472 m/km2 . Najmanja je u Ličko-senjskoj i Požeško-slavonskoj županiji, a najveća u Gradu Zagrebu. Podaci Državnog zavoda za statistiku ukazuju da je prosječna gustoća cestovne mreže veća u Kontinentalnoj nego u Jadranskoj Hrvatskoj što je u velikoj mjeri uzrokovano velikom gustoćom cestovne mreže u Gradu Zagrebu. Podaci ukazuju i na smanjivanje prosječne gustoće cestovne mreže u RH u razdoblju od 2008. do 2012. godine. Takva kretanja karakteristična su za sve županije, osim Grada Zagreba gdje je gustoća cestovne mreže ostala na praktički istoj razini tijekom cijelog promatranog petogodišnjeg razdoblja.

Slika 3.6 Gustoća cestovne mreže i broj stanovnika po županijama, 2012. godina

Izvor: Državni zavod za statistiku

Podaci o zračnim lukama prikazuju povećanje broja prevezenih putnika u razdoblju od 2008. do 2013. godine. Tijekom istog razdoblja primjetno je znatno smanjenje prevezene robe u kilogramima u najvećim hrvatskim lukama, u Zagrebu, Splitu i Dubrovniku[5]. U Hrvatskoj postoje 4 luke unutarnjih voda koje se nalaze u Vukovaru, Osijeku, Slavonskom Brodu i Sisku. Prema podacima Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture, u svim lukama su vidljive znatne oscilacije iz godine u godinu u vidu pretovara tereta te putničkog prometa. Luke Rijeka, Zadar, Šibenik, Split, Ploče i Dubrovnik imaju status nacionalnih luka

[5] Strategija prometnog razvoja RH (2014.-2030.), detaljnije informacije na web stranici: http://www.mppi.hr/UserDocsImages/Strategija_prometnog_razvoja_VRH%201-studeni.pdf

ili luka od međunarodnog gospodarskog značaja (Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture, 2014).

Komunalna infrastruktura

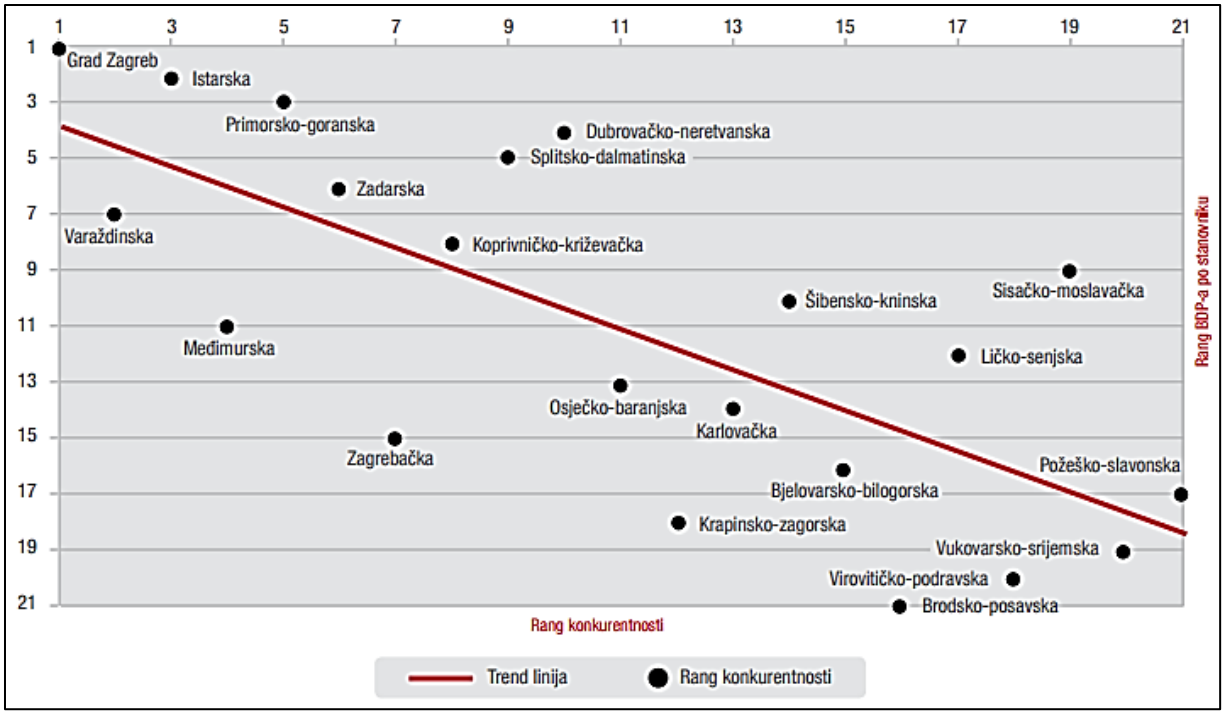
Sudeći po podacima sa Eurostata, prosječna opskrbljenost stanovništva vodom iz javnih vodoopskrbnih sustava u Hrvatskoj iznosi 80% (oko 3,62 milijuna stanovnika), što još uvijek nije zadovoljavajuće. Opskrbljenost stanovništva je pritom bolja u jadranskim slivovima (91%) od opskrbljenosti u crnomorskom slivu (70%). Prosječni stupanj opskrbljenosti stanovništva vodom iz javnih sustava u 2006. godini znatno se razlikuje po županijama i kreće se od najmanje vrijednosti u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji (31%), do najveće u Istarskoj i Međimurskoj županiji (99%). Još su veće varijacije stupnja opskrbljenosti stanovništva vodom iz javnih vodoopskrbnih sustava po pojedinim općinama i gradovima u usporedbi s prosjecima županija.

Kada je riječ o komunalnom otpadu, situacija je malo bolja. Od 2011. Godine komunalni otpad se organizirano prikuplja u svim gradovima i općinama iako time nisu obuhvećeni svi stanovnici. Međutim, obuhvat stanovništva organiziranim skupljanjem komunalnog otpada je u porastu. U 2012. godini je dosegao čak 99%.

Indeks regionalne konkurentnosti u RH

Analiza regionalne konkurentnosti daje uvid u intezitet napredovanja odnosno zaostajanja pojedine regije, kao i sposobnost „hvatanja koraka“ s razvijenijim djelovima Hrvatske, ali i s Europskom unijom, što bi rezultiralo jačanjem teritorijalne kohezije. Pomoću regionalnog indeksa razvijenosti omogućena je usporedba upravnih i administrativnih jedinica na podnacionalnoj razini. Usporedbom promjena u razdoblju 2007. -2013. prepoznate su županije koje pokazuju trend poboljšanja, ali i pogoršanja konkurentnosti. Vidiljivo je da su najmanje konkurentne županije to i ostale, dok su najkonkurentnije uglavnom zadržale svoj status. Prema regionalnom indeksu konkurentnosti 5 najkonkurentnijih županija su: Grad Zagreb, Varaždinska, Istarska, Međimurska te Primorsko-goranska županija. Također je vidljivo i da županije s niskom konkurentnosti imaju i niži BDP po stanovniku (**Pogreška! Izvor reference nije pronađen.**).

Slika 3.7 Županije prema rangu konkurentnosti i BDP po stanovniku

Izvor: Nacionalno vijeće za konkurantnost, 2013., http://regionalni.weebly.com/uploads/5/8/0/0/58005979/rik2013_finalno_07072014.pdf

Županije koje se nalaze ispod trend linije imaju višu razinu konkurentnosti odnosno razvojni potencijal. Nerazmjer imeđu nižeg ranga konkurentnosti i višeg ranga razvijenosoti pokazuje ugroženost održivosti više razine BDP-a po stanovniku u dužem roku. Činjenica da sve najmanje konkurentne županije imaju i najniži indeks razvijenosti upućuje na to da je njihova nekonkurentnost ujedno i razlog njihove nerazvijenosti. Povezanost razine konkurentnosti i razvijenosti potvrđuje važnost istraživanja regionalne konkurentnosti radi procjene djelotvornosti različitih politika kojima bi razlike u razvijenosti, kroz jačanje konkurentnosti trebalo svesti na najmanju moguću razinu. Međutim, u hrvatskoj su nažalost prisutne mnoge prepreke u poslovnom okruženju, prvenstveno u pogledu pravoduđa, korupcije, javne uprave, sposobnosti usvajanja nivih znanja, tehnologija i inovacija te efikasnosti tržišta rada koje znatno otežavaju jačanje konkurentnosti.

4 ZAKLJUČAK

Od 2008. godine kriza je dovela do značajnog pogoršanja situacije. Iako su vidljivi znakovi oporavka, potrebno je još mnogo vremena da se dosegne značajniji rast zaposlenosti, kao i smanjenje siromaštva te socijalne isključenosti. S druge strane, u određenim segmentima napredak se nastavlja bez obzira na krizu. Primjerice, smanjuje se broj osoba koje napuštaju obrazovni sustav te je vidljivo smanjenje raskoraka između spolova na području zapošljavanja.

Gradovi u slabije razvijenijim državama imaju niže stope siromaštva i isključenosti, dok je slučaj obrnut kod razvijenijih država. U nekim zemljama koncentracija siromaštva povezana je sa prisutnošću velikog broja migranata izvan Europske unije koji se slabo integriraju na tržište rada. Velike razlike u dostupnosti radnih mjesta i standardima života nastavit će poticati ljude da se sele u potrazi za boljim mogućnostima i većom kvalitetom života, što naglašava važnost da im se osigura jednak pristup zapošljavanju kao i osobama koje žive i rade na istom području.

U nekim državama članicama, uloga kohezijske politike je poprimila glavnu važnost u podupiranju javnog rashoda koji potiče rast, te je postala najvažniji izvor financiranja javnog ulaganja. Upravo iz tog razloga, uloga kohezijske politike da državama članicama pomogne ostvariti izlaz iz krize i postići ciljeve Strategije 2020. postaje sve važnija. Tendencija smanjenja javnog ulaganja u državama jednako je važna s obzirom da dovodi u pitanje njihovu sposobnost poštovanja načela dodatnih sredstava i sufinanciranja programa kohezijske politike u budućnosti.

Kriza je snažnije pogodila ruralne regije, dok su gradska područja imala nešto manje posljedice. Južne države uložile su znatna sredstva u cestovni, željeznički i zračni prijevoz te sada imaju mreže poput razvijenijih država članica. S druge strane, u središnjim i istočnim državama potrebno je poboljšati željezničku i cestovnu mrežu, kako bi se ostvario bolji pristup zračnim lukama.

Indeks regionalne konkurentnosti pokazuje da regije s velikim gradom koji je često i glavni grad, imaju najveće razine konkurentnosti te da blizina takve regije jača i konkurentnost ostalih regija. S obzirom da gospodarske i prijevozne veze između regije glavnog grada i ostalih regija jačaju, mogu se pojaviti učinci prelijevanja pri čemu se rast širi u druge regije te se smanjuje raskorak s regijom glavnog grada.

Iako se situacija tijekom vremena poboljšala, još uvijek su potrebna mnoga ulaganja u regije Europske unije kako bi se poboljšalo pročišćavanje komunalnih otpadnih voda, gospodarenje otpadom te recikliranje i obnova energije, kao i kvaliteta okoliša. Stoga je potpora ulaganja u zelenu infrastrukturu posebno privlačna s obzirom da predstavlja učinkovito i ekonomično rješenje te istovremeno doprinosi postizanju ciljeva koje je Europska unija utvrdila za ograničenje gubitka bioraznolikosti.

SAŽETAK

Tema ovog rada je socijalna, ekonomska i teritorijalna kohezija s posebnim osvrtom na Republiku Hrvatsku. Na samom početku prikazane su teorijske odrednice usko vezane uz temu, koje se odnose na objašnjenje fenomena kohezije. U drugom dijelu rada izrađena je empirijska analiza za svaku odrednicu posebno, dok je u posljednjem dijelu pružen osvrt na Republiku Hrvatsku. Na temelju empirijske analize dobiveni su zaključci o razini kohezije u Europskoj uniji. Naime, izrazito je vidljiv negativan utjecaj velike gospodarske krize koja je zahvatila brojna gradska i ruralna područja diljem Europe. Iako se već naziru znakovi oporavka, potrebno je još mnogo vremena i ulaganja kako bi se poboljšalo stanje u Europskoj uniji te izjednačile razlike među državama.

Ključne riječi: kohezija, empirijska analiza, Europska unija

SUMMARY

The theme of this paper is social, economic and territorial cohesion with a special focus on Republic of Croatia. At the beginning, paper presents theoretical determinants closely related to the topic, referring to the explanation of the phenomenon of cohesion. The second part presents empirical analysis for each determinant, and the last part shows review of the Republic of Croatia. Conclusions about the level of the cohesion in the EU were obtained based on empirical analysis. There is very negative impact of an economic crisis that has left the consequences on many urban and rural areas across Europe. Although, there are already signs of recovery, it shoud take a lot of time and investment to improve the situation of the European Union and minimize differences between countries.

Keywords: cohesion, empirical analysis, European Union

LITERATURA

1. Bejaković, P. (n.d.), Institut za javne financije, Zagreb. Projekt partnerstvo za socijalnu uključenost. <raspoloživo na: http://www.ijf.hr/progress/Vodic%20za%20socijalnu%20ukljucenost.pdf>
2. Bejaković, P. (2003), Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost u EU i RH <raspoloživo na: http://www.ijf.hr/Eu2/Bejakovic.pdf>
3. Državni zavod za statistiku, (2015), Hrvatska u brojkama 2015. <raspoloživo na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/CroInFig/croinfig_2015.pdf>
4. Državni zavod za statistiku, (2015), Statistički ljetopis Republike Hrvatske. <http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2015/sljh2015.pdf>
5. Ekonomski institut, Zagreb, (2015), Analitička podloga za izradu strategije regionalnog razvoja. <raspoloživo na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages//arhiva/Regionalni%20razvoj//Analiti%C4%8Dka%20podloga%20za%20izradu%20Strategije%20regionalnoga%20razvoja%20RH.pdf >
6. Europska komisija, (2014), Sixth report on economic, social and territorial cohesion.http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_en.pdf
7. Europska komisija, (2013), Urbana i regionalna dimenzija krize, Eighth progress report on economic, social and territorial cohesion <raspoloživo na: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/interim8/interim8_en.pdf>
8. Europski parlament, (2016), Europska grupacija za teritorijalnu suradnju. <raspoloživo na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.10.html>
9. Europski parlament, (2016), Zajedničko razvrstavanje teritorijalnih jedinica za statistiku. <raspoloživo na: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.1.6.html>
10. Eurostat, (2015), Eurostat regional yearbook 2015. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7018888/KS-HA-15-001-EN-N.pdf/6f0d4095-5e7a-4aab-af28-d255e2bcb395 >
11. Izvješće visoke radne skupine za socijalnu koheziju (2008) <raspoloživo na: Izvješće visoke radne skupine_soc kohezija_hrv.pdf >
12. Komisija europskih zajednica (2008), Radni dokument osoblja komisije priložen uz zelenu knjigu o teritorijalnoj koheziji <http://www.mgipu.hr/doc/Prostorno/TeritorijalnaKohezija/Aneks_ZK.pdf>
13. Komisija europskih zajednica, (2008), Zelena knjiga o teritorijalnoj koheziji. <raspoloživo na: http://www.mgipu.hr/doc/Prostorno/TeritorijalnaKohezija/Zelena_knjiga_o_teritorijalnoj_koheziji.pdf>

14. Mrnjavac, Ž. (1996), Definicije i mjerenje nezaposlenoti. <raspoloživo na: http://www.effect.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1311%3Abruto-domai-proizvod&Itemid=106>
15. Nacionalno vijeće za konkurentnost, (2013), Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske. <raspoloživo na: http://regionalni.weebly.com/uploads/5/8/0/0/58005979/rik2013_finalno_07072014.pdf >
16. Sarić, B. (n.d.), Bruto domaći proizvod. <raspoloživo na: http://www.effect.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1311%3Abruto-domai-proizvod&Itemid=106>
17. Savić, Z. et al., (2015), Kohezijska politika EU i Hrvatska 2014.-2020. <raspoloživo na: https://izvoz.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Kohezijska%20politika%20EU%20i%20Hrvatska%202014.-2020..pdf>
18. Struna, Hrvatsko strukovno nazivlje (2011). <http://struna.ihjj.hr/naziv/ekonomska-socijalna-i-teritorijalna-kohezija/23014/>
19. Šućur, Z. (2004), Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija <raspoloživo na: file:///C:/Users/Helena/Downloads/04_Sucur%20(1).pdf>
20. Teritorijalna agenda Europske unije, (2011), <raspoloživo na: http://www.mgipu.hr/doc/Prostorno/TeritorijalnaKohezija/Teritorijalna_agenda_EU_2020.pdf>
21. Vijeće ministara Vijeća Europe, (2010), Nova strategija i akcijski plan Vijeća Europe za socijalnu koheziju, <raspoloživo na: http://www.most.hr/files/uploads/strategija_i_plan_za_socijalnu_koheziju.pdf>
22. Vogelij, J. (2008), Strateško uređenje u cilju teritorijalne kohezije < http://www.mgipu.hr/doc/Prostorno/TeritorijalnaKohezija/Europsko_vijece_ministara.pdf>
23. Wikipedia (2014), Demogafija. <raspoloživo na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Demografija>